

TWOJA PRACA PROMOCYJNA – od dylematów do perfekcji

Poradnik dla studentów (nie tylko) Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu

Wprowadzenie	2
Rozdział I	
Istota i rodzaje prac promocyjnych	3
1.1. Praca promocyjna w edukacji na poziomie wyższym i w systemie ZPSB.....	3
1.2. Praca magisterska	6
1.3. Praca licencjacka (inżynierska)- projekt dyplomowy	8
1.4. Praca dyplomowa na studiach podyplomowych	11
1.5. Dysertacja MBA.....	13
Rozdział II	
Proces tworzenia pracy promocyjnej	15
2.1. Koncepcja pracy promocyjnej.....	15
2.2. Formułowanie celów pracy, hipotez i tez	19
2.3. Konstrukcja pracy promocyjnej – struktura i proporcje	23
2.4. Arkusz roboczy formułowania koncepcji pracy	29
Rozdział III	
Procedury dyplomowe.....	31
3.1. Kryteria oceniania prac promocyjnych	31
3.2. Procedury antyplagiatoe	36
3.3. Egzamin dyplomowy	40
Rozdział IV	
Metodologia badań społecznych w pracach promocyjnych	44
4.1. Etapy procesu badawczego	44
Rozdział V	
Metodologia i organizacja badań ekonomicznych w pracach promocyjnych	53
5.1. Proces badawczy o charakterze ekonomicznym – schemat i zasady realizacji	53
5.2. Podstawowe metody, techniki i narzędzia badawcze	59
Rozdział VI	
Wymogi formalne i edycyjne prac promocyjnych.....	65
6.1. Materiały do pracy i ich wykorzystanie.....	65
6.2. Redagowanie i edycja pracy dyplomowej.....	69
6.3. Elementy graficzne w tekście pracy	75

Wprowadzenie

Jeśli opracowanie to trafiło do Twoich rąk na tydzień przed końcowym egzaminem (obroną pracy) to zakończ jego lekturę już po tym akapicie. Zostało już za mało czasu na dopracowanie Twojego dzieła pod kątem wymagań i rad tutaj opisanych. Dalsza lektura może Cię tylko sfrustrować i zwiększyć stres przed obroną.

Jeśli jednak nasz poradnik trafił do Ciebie na początku procesu pisania pracy promocyjnej, jeśli właśnie rozpocząłeś seminarium dyplomowe i spotkania z Twoim promotorem, niech to opracowanie znajdzie stałe miejsce na Twoim biurku. Jesteśmy przekonani, że wskazówki i rady tutaj zawarte okażą się wielce pomocne i choć nie zastąpią systematycznej współpracy z promotorem, to jednak mogą zwiększyć walory Twojej pracy i z pewnością przyczynią się do osiągnięcia wyższej oceny. Mamy nadzieję, że opis ten wyeliminuje jakże częste wątpliwości lub szkodliwe stereotypy dotyczące istoty prac promocyjnych. Mamy też nadzieję, że poradnik pozwoli Ci rozstrzygnąć wiele dylematów i sprawi, że proces pisania pracy promocyjnej – choć nie musi być i zwykle nie jest przyjemny – to jednak da Ci satysfakcję.

Prawdopodobnie wyzwanie, które właśnie stoi przed Tobą jest pierwszą w Twoim życiu próbą stworzenia samodzielnego dzieła. Dla wielu z Was będzie to prawdopodobnie jedyna taka praca w życiu – tym bardziej warto zadbać o jej najwyższą jakość i najwyższy poziom. Nawet jeśli okaże się w przyszłości, że Twoja ścieżka edukacyjna będzie wymagała kolejnych prac promocyjnych (czego szczerze życzymy) to zapewniamy, że wskazówki zawarte w niniejszym poradniku wzbogacą Twój warsztat badacza i autora.

W poradniku tym znajdziesz czytelne wyjaśnienie istoty różnych typów prac promocyjnych, dzięki czemu łatwiej pojmiesz na czym polega Twoje zadanie jako dyplomanta. Zdradzimy Ci ważne tajniki procedur dyplomowych, przedstawimy kryteria oceniania prac, opowiemy o przebiegu egzaminu końcowego i przestrzeżemy przed poważnymi pułapkami (np. plagiat). Nie mniej wagi przykładamy do wymagań i porad w zakresie metodyki pracy empirycznej oraz aspektów technicznych, formalnych i edycyjnych.

Niestety mając do czynienia z niedostatkiem unormowań w zakresie wymogów merytorycznych dotyczących prac promocyjnych (jakość i standard prac promocyjnych pozostaje w zasadzie poza jakąkolwiek regulacją prawną), w opracowaniu tym zdajemy się na wzory praktyczne ukształtowane przez promotorów i na własne wieloletnie doświadczenia jako promotorów i badaczy. Nie namawiamy do bezkrytycznego powielania wzorcowych rozwiązań, modelowych prac, czy standardów. Mamy przekonanie, że nie istnieje jeden idealny format dobrej pracy promocyjnej. Korzystając zatem z naszych porad, pamiętaj o swoich założeniach i intencjach – niech one Cię prowadzą. Za pewne standardy uznaj jednak opisane w tym poradniku wymogi formalne, techniczne i edycyjne.

Zapraszając do lektury i wykorzystania tego poradnika, życzymy powodzenia w realizacji tego ambitnego zadania jakim jest napisanie i obrona pracy promocyjnej.

Autorki

Szczecin, maj 2010r.

Rozdział I

Istota i rodzaje prac promocyjnych

1.1. Praca promocyjna w edukacji na poziomie wyższym i w systemie ZPSB

W polskim systemie edukacji wyższej przewidziano ustawowo określone wymogi formalne i merytoryczne dla nadania **tytułu zawodowego magistra, inżyniera, magistra inżyniera oraz licencjata**. Wymogi te dotyczą całego procesu dyplomowania (nadawania tytułu zawodowego), na który składają się przedstawienie przez studenta (abiturienta) pracy promocyjnej oraz złożenie odpowiedniego egzaminu dyplomowego, potocznie zwanego obroną pracy.

Podobne procedury dotyczą dyplomowania słuchaczy studiów podyplomowych, choć w tym przypadku szczegółowe regulacje wynikają z regulaminów studiów podyplomowych w danej uczelni. W tym sensie uczelnie zachowują względną autonomię w definiowaniu wymogów formalnych i merytorycznych dotyczących dyplomowania na studiach podyplomowych. Warto podkreślić, że zgodnie z polskim prawodawstwem, **studia podyplomowe nie nadają tytułu zawodowego**, a kończą się wydaniem świadectwa ukończenia studiów podyplomowych, dokumentującego posiadanie przez właściciela określonych kwalifikacji i kompetencji zawodowych (zwykle są to dodatkowe kwalifikacje poza wykształceniem formalnym).

Formalnie rzecz biorąc więc, tytułem zawodowym może się posługiwać osoba, która po pierwsze pozytywnie ukończyła proces dydaktyczny przewidziany planem studiów na danym kierunku i danym poziomie (studia I i II stopnia) oraz złożyła swoją pracę promocyjną i egzamin dyplomowy w trybie zgodnym z regulaminem studiów w danej uczelni.

Porządkując powyższe ustalenia, poniżej prezentujemy schematycznie typy prac promocyjnych dla różnych poziomów studiów w systemie szkolnictwa wyższego w Polsce i w Zachodniopomorskiej Szkole Biznesu (zob. rys. 1.1.).

*Zgodnie z interpretacją Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Studia Master of Business Administration, mają w Polsce status studiów podyplomowych.

Rys. 1.1. Typy prac promocyjnych dla różnych poziomów studiów.

Źródło: Opracowanie własne

Każda praca promocyjna (niezależnie od rodzaju i poziomu studiów) jest w zasadzie pracą naukowo-badawczą i jako taka ma za zadanie ukształtować w dyplomantach, a następnie zweryfikować następujące umiejętności:

- czynnego i kreatywnego posługiwania się wiedzą i umiejętnościami praktycznymi nabytymi w czasie studiów,
- rozszerzania i pogłębiania wiedzy przez samodzielne studia literaturowe (poszukiwania w istniejących opracowaniach naukowych),
- krytycznego myślenia, tzn. zdolności do rozgraniczenia pomiędzy faktami i przypuszczeniami, formułowania i obrony słusznych wniosków, oceny argumentów i krytyki ze strony innych,
- identyfikowania i diagnozowania problemów badawczych (problemów realnych, ważnych i ważkich oraz możliwych do zbadania),

- identyfikacji ważnych, kluczowych dla badanego problemu zjawisk i dostrzegania prawidłowości występujących w obrębie tych zjawisk,
- samodzielnego budowania prawidłowych konstrukcji logicznych i poszukiwania związków przyczynowo – skutkowych,
- poprawnego formułowania i weryfikowania hipotez,
- samodzielnego myślenia indukcyjnego i dedukcyjnego,
- samodzielnego myślenia analitycznego i syntetycznego,
- stosowania warsztatu badawczego, a w szczególności wyboru i stosowania adekwatnych metod pracy naukowej,
- zaprojektowania lub przynajmniej rekomendowania nowych rozwiązań lub modyfikacji istniejących,
- posługiwania się dojrzałym, adekwatnym, jasnym i precyzyjnym językiem wywodu.

Poza powyżej wymienionymi, jednolitymi funkcjami weryfikującymi umiejętności dyplomanta, **istota i cel tworzenia prac promocyjnych na różnych poziomach edukacji wyższej są różne**. Inne wyzwania stoją przed piszącymi prace magisterskie, a zupełnie inne zadanie przyświeca autorom prac licencjackich (projektów badawczych). Jeszcze inne są cele pisania prac na studiach podyplomowych, w tym na studiach Master of Business Administration (MBA). Omawiane prace promocyjne różnią się nie tylko istotą i celem ich tworzenia. Istotne różnice dotyczą również (a może przede wszystkim) ich konstrukcji, celu merytorycznego oraz udziału pracy własnej (twórczej) autora.

Dla lepszego zrozumienia tych różnic, w dalszej części tego rozdziału wyjaśniamy szczegółowo istotę prac promocyjnych na różnych poziomach. Przyjmujemy tutaj prostą klasyfikację prac, dzieląc je na cztery generalne typy: **prace magisterskie, prace licencjackie / inżynierskie, prace dyplomowe (na studiach podyplomowych) oraz dysertacje MBA**. Podział taki wydaje nam się słuszny z punktu widzenia rzeczywistych potrzeb dyplomantów Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu.

1.2. Praca magisterska

Praca magisterska jest typem pracy promocyjnej, dającej absolwentowi tytuł zawodowy magistra. Jest pracą samodzielną, tworzoną pod kierunkiem i nadzorem promotora (opiekuna naukowego). Praca magisterska podlega ocenie promotorskiej oraz recenzji zewnętrznej, a jej koncepcja i główne wnioski są prezentowane podczas tzw. obrony w trakcie egzaminu dyplomowego. Istotną cechą pracy magisterskiej jest powiązanie jej tematu z kierunkiem i specjalnością kształcenia. **Praca magisterska ma bowiem „szkicować” sylwetkę i profil absolwenta studiów II stopnia, przedstawiając jego wiedzę oraz umiejętności formalne i praktyczne w określonym obszarze.**

Z punktu widzenia celu / celów pracy magisterskiej w naukach społecznych (w tym również w naukach ekonomicznych), można mówić o przynajmniej czterech kategoriach prac magisterskich:

1. **Prace empiryczne** - o charakterze badawczym / analitycznym, mające na celu wykrywanie i diagnozowanie określonych zjawisk (aspektów zjawisk) związków przyczynowo – skutkowych zachodzących między nimi;
2. **Prace pragmatyczne** - o charakterze projektowym, mające na celu zaprojektowanie nowych lub nowatorskich rozwiązań określonego problemu lub rozwiązanie określonego, zidentyfikowanego problemu;
3. **Prace metodyczne** - o charakterze studium metodologicznego, prezentujące nowe metody, techniki i narzędzia badania określonych zjawisk;
4. **Prace monograficzne** - o charakterze studium teoretycznego, systematyzujące poglądy, nurty i / lub różne szkoły z obszaru danych nauk (dyscyplin naukowych, problemów naukowych).

Przykłady tematów prac magisterskich w różnych kategoriach

Kategoria 1 – PRACE EMPIRYCZNE

Przykład 1: „Wpływ globalnego kryzysu na kondycję makroekonomiczną Polski”

Przykład 2: „Postawy mieszkańców gminy X wobec mniejszości seksualnych”

Przykład 3: „Oddziaływanie dźwigni finansowej na efektywność inwestycji w firmie XYZ”

Kategoria 2 – PRACE PRAGMATYCZNE

Przykład 1: „Projekt strategii marketingowej dla firmy XYZ”

Przykład 2: „Nowe rozwiązania dla polityki integracji społecznej w Polsce”

Przykład 3: „Program ocen pracowniczych dla branży motoryzacyjnej”

Kategoria 3 – PRACE METODYCZNE

Przykład 1: „Analiza dyskryminacyjna w ocenie zagrożenia bankructwem – weryfikacja zmiennych”

Przykład 2: „Zastosowanie metod jakościowych w badaniach marketingowych”

Przykład 3: „Projekt aplikacji RCT dla celów doboru partnerów życiowych”

Kategoria 1 – PRACE MONOGRAFICZNE

Przykład 1: „Poglądy A. Smitha we współczesnym liberalizmie”

Przykład 2: „Teorie cyklu koniunkturalnego – analiza krytyczna”

Przykład 3: „Teoria stratyfikacji społecznej w ujęciu M. Webera”

Warto zwrócić uwagę, że praca magisterska – wbrew potocznym opiniom i szkodliwym stereotypom – nie jest w swojej istocie pracą *stricte* naukową, choć powinna być pisana z zachowaniem wszelkich zasad naukowości. Oznacza to, że **przed autorem pracy magisterskiej nie stawia się wyzwania tworzenia czy rozwoju teorii naukowych**, tak jak to ma miejsce w przypadku prac doktorskich i habilitacyjnych. Naukowy charakter (*sensu largo*) pracy magisterskiej wyraża się w stosowanych metodach oraz we wkładzie własnym magistranta.¹

Dyskusja dotycząca naukowości pracy magisterskiej jest formalnie skomplikowana ze względu na brak precyzyjnych unormowań w tym zakresie. W zasadzie poza regulacjami dotyczącymi ochrony praw autorskich i tzw. plagiatu, w Polsce brakuje klarownych, sformalizowanych wymagań merytorycznych dotyczących jakości i charakteru prac magisterskich. Unormowania - jeśli istnieją – są definiowane przez poszczególne uczelnie, a nie rzadko przez poszczególnych promotorów. W tych okolicznościach najczęściej wątpliwości budzi **wymóg własnego wkładu pracy** czy - ściślej mówiąc - **twórczego wysiłku autora, nadający pracy oryginalny charakter**. W odniesieniu do prac magisterskich wymóg owego twórczego wysiłku istnieje, a wkład pracy magistranta musi być widoczny. Autor pracy magisterskiej zobowiązany do wykazania się znajomością literatury przedmiotu z danego obszaru często wpada **w pułapkę kompilacji**, czyli składania tekstu z fragmentów pochodzących z różnych źródeł, bez autorskiego komentarza, czy swoistej narracji. Tymczasem zadaniem magistranta jest wykazać się ogólną znajomością dziedziny wiedzy, z

¹ Por. R. Zenderowski, Technika pisania pracy magisterskiej, CeDeWu.pl, Warszawa 2006, s. 13.

zakresu której pisze pracę, właściwie dobrać literaturę, źródła, materiały i odpowiednio je wykorzystać. Odpowiednio nie oznacza bezmyślnie - niestety bardzo często magistralcy bezkrytycznie przepisują bardzo długie fragmenty tekstów źródłowych. Walory pracy magisterskiej rosną, więc i jej ocena rośnie, gdy autor prowadzi rodzaj dyskusji naukowej z cytowanymi autorami. Merytoryczną wartość pracy podnoszą również **autorskie tezy, samodzielne oceny, prezentacje własnego stanowiska, a nawet własnych poglądów**. W szczególności wartość i ocenę pracy podnosi korzystanie z obszernej literatury, niepublikowanych aktualnych materiałów krajowych i zagranicznych, **własne tłumaczenie, próba porównawczego przedstawienia tematyki**, wykorzystanie trudno dostępnych źródeł, odpowiednio dopasowana warstwa empiryczna pracy (w dziedzinach, w których jest to możliwe i celowe), wyeksponowanie elementów metodologicznych. Oczywiście, konstrukcja i treść pracy muszą być zgodne z jej tytułem, co jest wymogiem kardynalnym.

Istota pracy magisterskiej i zadania stojące przed magistrantem

W pracy magisterskiej musisz wykazać się umiejętnością samodzielnego przeprowadzenia określonego procesu intelektualnego opartego na znajomości literatury przedmiotu i własnym wysiłku twórczym.

W zależności od wybranej kategorii pracy magisterskiej możesz spełnić powyższe wymogi na różne sposoby. Decydując się na pracę empiryczną możesz przeprowadzić badania empiryczne danego zjawiska na tle jego opisu teoretycznego – w takim przypadku Twój wkład własny to głównie proces badawczy i proces wnioskowania. Możesz również odważyć się zaprojektować jakieś konkretne rozwiązanie realnego problemu (prace pragmatyczne) – tym razem Twój wkład własny polega na kreatywnym myśleniu oraz rekomendowaniu, a nawet projektowaniu konkretnych rozwiązań. W pracach metodycznych testujesz sprawność stosowanych w praktyce algorytmów, wzorów, technik, metod pomiaru zjawisk – w takim przypadku Twój wkład autorski polega na weryfikacji i ewentualnej modyfikacji zbadanych narzędzi czy metod. W końcu w pracach monograficznych musisz przeprowadzić dojrzałą dyskusję z cytowanymi autorami / poglądami, systematyzując je i prowadząc krytyczne myślenie - Twój wkład własny w tym kontekście polega na umiejętności zajmowania własnego stanowiska naukowego.

1.3. Praca licencjacka (inżynierska)- projekt dyplomowy

Praca licencjacka (inżynierska) jest typem pracy promocyjnej, kończącej edukację na I stopniu studiów wyższych i nadającej tytuł zawodowy licencjata lub inżyniera. Absolwent tego poziomu studiów legitymuje się posiadaniem wyższego wykształcenia zawodowego, co oznacza, że **praca licencjacka (inżynierska) ma „szkicować” profil umiejętności zawodowych absolwenta I stopnia studiów**. Oczywiście jest, że tematyka takiej pracy musi być zgodna z kierunkiem studiów oraz wybraną specjalnością.

Przepisy szkolnictwa wyższego zawodowego pozostawiają sporą swobodę uczelniom w określaniu trybu zakończenia studiów I stopnia i przebiegu procedury dyplomowania. Trzeba pamiętać, że dwustopniowy system studiów wyższych oraz dwukrotne dyplomowanie jest

nadal w Polsce *novum* (przynajmniej mentalnym), więc procedury z tym związane nadal nie są okrzepłe i dojrzałe. W praktyce prace promocyjne na I stopniu studiów zwane są zwykle pracami dyplomowymi (rzadziej wyróżnia się konkretnie prace licencjackie i inżynierskie) i są rozumiane jako podrodzaj pracy magisterskiej obciążonej co najwyżej niższymi wymaganiami merytorycznym. Tak pojmowana istota pracy licencjackiej doprowadziła do poważnych patologii – spowodowała bowiem, że albo promotorzy oczekują od dyplomantów I stopnia podobnego wysiłku jak od magistrantów, albo wręcz przeciwnie „obniżają poprzeczkę” i powodują, że prace promocyjne na tym poziomie są nieambitne i nie spełniają postulatów samodzielnych prac badawczych. To dlatego w wielu szkołach wyższych coraz częściej odchodzi się od tradycyjnej formy pracy dyplomowej na rzecz alternatywnych form.

W Zachodniopomorskiej Szkole Biznesu od 2008 roku wprowadzono procedurę dyplomowania na I stopniu studiów w oparciu o tzw. projekt dyplomowy. Głównym celem tego zabiegu było sprowokowanie studentów do podjęcia wysiłku przeprowadzenia konkretnego projektu badawczego, którego naczelnym zadaniem jest wykazanie się praktycznymi umiejętnościami charakterystycznymi dla zdobytego zawodu.

Projekt dyplomowy w ZPSB powinien charakteryzować się pragmatycznym podejściem do rozwiązania konkretnego problemu. Może mieć charakter projektu analitycznego (badawczego) lub wdrożeniowego (projektowego). Ważną cechą projektu dyplomowego w ZPSB jest jego użyteczność - konieczne jest wykazanie użyteczności projektu dla konkretnego odbiorcy (grupy odbiorców). Projekt dyplomowy musi obowiązkowo obejmować komponent badań własnych studenta. Przedmiot i zakres badań powinien być zdefiniowany przez studenta i zaakceptowany przez Promotora.

Projekt powinien udowodnić praktyczne umiejętności studenta przeprowadzenia badań pierwotnych lub wtórnych, albo programowania działalności (projekty wdrożeniowe) z zakresu związanego z kierunkiem studiów i specjalnością. W przypadku **badania pierwotnych**, student musi wykazać się umiejętnością przeprowadzenia procesu analitycznego, tj. skonstruowania narzędzi badawczych, wyboru grupy badawczej, metody przetworzenia danych pierwotnych, procesu wnioskowania. W przypadku **badania wtórnych**, student powinien wykazać się umiejętnością: dotarcia do różnych źródeł informacji i danych, wyselekcjonowania wiarygodnych i adekwatnych danych, uporządkowania i przetworzenia danych w odpowiednich przekrojach, przeprowadzenia procesu wnioskowania. W końcu w przypadku **projektów wdrożeniowych**, student powinien wykazać się umiejętnością programowania i planowania działalności (przedsięwzięć) w odniesieniu do konkretnego podmiotu, zgodnie ze sztuką zarządzania w danej dziedzinie.

Istota projektu dyplomowego w ZPSB i zadania stojące przed dyplomantem

W projekcie dyplomowym musisz wykazać się umiejętnością samodzielnego przeprowadzenia określonego procesu intelektualnego, którego efektem jest użyteczny (użyteczny) projekt rozwiązania zidentyfikowanego problemu.

W zależności od kierunku studiów więc możesz wybrać następujące typy projektów:

- na kierunku **Ekonomia** projekt dyplomowy powinien mieć charakter projektu biznesowego (analizy ekonomiczne, finansowe, rynkowe, biznes plany, strategie, itp.); **PRZYKŁADY TEMATÓW PRAC W TEJ GRUPIE:**
 - „Analiza kondycji finansowej firmy XYZ”
 - „Analiza struktury konkurencji na rynku browarniczym w Polsce”
 - „Analiza strategiczna zakładów XYZ”
 - „Biznes plan dla nowopowstałej restauracji w Szczecinie”
- na kierunku **Informatyka**, co oczywiste, projekt dyplomowy musi mieć znamiona projektu informatycznego (projekt określonej aplikacji, modyfikacja oprogramowania, projekt witryny internetowej, projekt narzędzi interaktywnych, itp.);

PRZYKŁADY TEMATÓW PRAC W TEJ GRUPIE:

- „Projekt stworzenia bazy danych dla celów systemu CRM w ...”
- „Projekt interfejsu graficznego dla portalu XXXXXXXX”
- „Projekt elektronicznego formularza stosowanego w e-administracji”
- na kierunku **Socjologia** w ramach projektu dyplomowego studenci składani są do przeprowadzenia i zraportowania przeprowadzonych samodzielnie badań (sondaże opinii, badania postaw społecznych, itp.);

PRZYKŁADY TEMATÓW PRAC W TEJ GRUPIE:

- „Kobieta jako pracownik w opinii pracodawców”
- „Analiza patologii społecznych w środowisku szczecińskich bezrobotnych”
- „Wpływ reklam adresowanych do dzieci na decyzje nabywcze rodziców”
- na kierunku **Europeistyka** zadaniem dyplomanta jest przedstawienie gotowego projektu w rozumieniu aplikacji o środki finansowe z funduszy UE, lub innego projektu badawczego w obszarze polityki i zjawisk społeczno – gospodarczych w UE.

PRZYKŁADY TEMATÓW PRAC W TEJ GRUPIE:

- „Wsparcie dla osób niepełnosprawnych – wniosek o dofinansowanie w ramach POKL 6.1.)”
- „Wykorzystanie środków z POIG w latach 2007-2013”
- „Dyskryminacja kobiet na rynkach pracy UE – analiza porównawcza”

1.4. Praca dyplomowa na studiach podyplomowych

Praca dyplomowa na studiach podyplomowych jest typem pracy promocyjnej, w której słuchacz udowadnia zdolność do samodzielnej pracy intelektualnej obrazującej zdobyte w ramach programu studiów umiejętności i kwalifikacje zawodowe. **Ponieważ studia podyplomowe nadają absolwentowi tzw. drugą kompetencję zawodową (poza wykształceniem formalnym pierwotnym), jej głównym celem jest demonstracja zdobytych kwalifikacji i umiejętności zawodowych.** Cechą charakterystyczną typowych, rocznych studiów podyplomowych jest ich ograniczony zakres merytoryczny, wszak ich głównym zadaniem jest pogłębienie wiedzy słuchacza w specyficznym, ciasno zdefiniowanym obszarze. **Dlatego prace dyplomowe na tym poziomie edukacji wyższej mają ze swej natury dość wąski, specjalistyczny charakter.**

Istota pracy dyplomowej na studiach podyplomowych i zadania stojące przed dyplomantem

W pracy dyplomowej na studiach podyplomowych musisz wykazać się umiejętnością samodzielnego rozwiązania konkretnego problemu decyzyjnego (zarządczego) na bazie głębokiej specjalistycznej wiedzy pozyskanej na studiach.

W zależności od kierunku studiów podyplomowych i ich zakresu merytorycznego mogą to być bardzo różne opracowania badawcze lub projektowe. Typowe przykłady tematów prac na różnych kierunkach studiów to:

- Kierunek **Zarządzanie zasobami ludzkimi:**
 - „System motywacyjny w firmie XYZ - analiza krytyczna i projekt modyfikacji”
 - „Projekt systemu ocen pracowniczych w firmie XYZ”
- Kierunek **Zarządzanie finansami:**
 - „Strategia lokacyjna nadwyżek kapitału w branży X”
 - „Optymalizacja zarządzania kapitałem obrotowym w firmie XYZ”
- Kierunek **Zarządzanie jakością:**
 - „Dom jakości w firmie XYZ – założenia i projekt”
 - „Pomiar kosztów jakości w przedsiębiorstwie produkcyjnym XYZ”
- Kierunek **Psychologia zarządzania:**
 - „Metody waliki ze stresem menedżera w instytucjach sektora bankowego”

Istota pracy dyplomowej na studiach podyplomowych wyraża się więc w udokumentowaniu nabytej wiedzy specjalistycznej i realnych umiejętności jej stosowania w praktyce zawodowej. Ze względu na bardzo szeroki zakres kierunków studiów podyplomowych oferowanych w ZPSB, nie sposób w tym miejscu zaprezentować wszystkich możliwych rodzajów tych prac. Warto jednak uzmysłwić sobie, że **prace dyplomowe na tych studiach obejmują najszersze spektrum możliwych opracowań promocyjnych**. Mogą to być więc zarówno prace empiryczne (badawcze, analityczne), jak i pragmatyczne (projektowe, wdrożeniowe). Najistotniejszym postulatem jest powiązanie tematyki tych prac po pierwsze z profilem studiów, po drugie z wyzwaniem własnej pracy czy kariery zawodowej. *De facto* więc w pracy dyplomowej **musisz udowodnić umiejętność rozwiązania konkretnego problemu menedżerskiego, związanego z twoją organizacją / stanowiskiem**. **Twoje zadanie jest o tyle trudniejsze, że polega również na wykazaniu się wiedzą formalną z danej dziedziny**.

Cechą odróżniającą prace dyplomowe na studiach podyplomowych od prac promocyjnych na I i II stopniu studiów jest również **zwiększony nacisk na samodzielność** procesu twórczego autora. W tym kontekście, rola promotora na studiach podyplomowych jest istotnie i w sposób zamierzony ograniczona w zasadzie do funkcji aprobowanego wybór tematyki i celu pracy. Dlatego nie oczekuj szczególnej asysty czy troski promotora o losy Twojej pracy. Po uzgodnieniu koncepcji rozprawy **powinieneś pracować samodzielnie**. Promotor podejmie jedynie aktywność na finalnym etapie pracy w celu jej weryfikacji i ewentualnej korekty.

Zupełnie na marginesie pozwolimy sobie w tym miejscu na omówienie zabawnej i naiwnej wręcz postawy naszych wielu dyplomantów na studiach podyplomowych, którzy w mailach do swoich promotorów często proszą o wyszukanie i udostępnienie im właściwej literatury, lub odnalezienie odpowiednich danych do badań. Musisz wiedzieć, że taka postawa jest nie tylko kłopotliwa dla Twojego promotora, ale również niedopuszczalna z punktu widzenia postulatu samodzielności procesu twórczego.

1.5. Dysertacja MBA

Menedżerskie studia podyplomowe Master of Business Administration stanowią najbardziej rozpoznawalny standard wykształcenia kadr zarządczych wyższego i średniego szczebla na świecie. Z wielu przyczyn studia te uchodzą za bardzo elitarne i prestiżowe. Powody tego tkwią nie tylko w stosunkowo wysokiej cenie tej formy kształcenia, ale również w rygorach rekrutacyjnych oraz bardzo rozbudowanej kompozycji programowej studiów MBA. Dobre programy MBA obejmują minimum 400 – 500 godzin zajęć dydaktycznych z zakresu wszystkich funkcji zarządzania, którym musi towarzyszyć duży nakład pracy własnej studenta (ok. 3 godziny pracy własnej na każdą godzinę zajęć szkolnych). Studia MBA więc to studia wymagające olbrzymiego i systematycznego wysiłku w trakcie trwania programu, ale również stawiają bardzo ambitne wyzwanie wobec dyplomantów MBA. Dyplomant musi uwieńczyć swoją edukację na poziomie MBA przedstawieniem tzw. dysertacji MBA. **Dysertacja MBA jest typem pracy promocyjnej, bardzo wyrafinowanej, przedstawiającej dorobek autora, tak z punktu widzenia nabytej na studiach wiedzy, jak i z punktu widzenia jego doświadczeń zawodowych. To dlatego od autora dysertacji MBA oczekuje się nie tylko solidnej wiedzy i umiejętności menedżerskich, ale również pewnej dojrzałości badawczej i doskonałości konceptualnej.**

Zadaniem dyplomanta na studiach MBA jest więc przedstawienie rozprawy, która łączy w sobie komponent typowej pracy monograficznej (teoretycznej) z komponentą badawczą (empiryczną)². W tym kontekście można zgodzić się z opinią wielu absolwentów MBA, że dysertacja MBA stanowi swoistą rozprawę doktorską, w której jednak większy nacisk kładzie się na walor pragmatyczny i utylitarny pracy. **W strukturze dysertacji MBA powinno dominować praktyczne rozwiązanie konkretnego problemu menedżerskiego przy znacznie mniejszym udziale dyskusji problemów teoretycznych**³. Warto pamiętać jednak, że jednym z istotnych kryteriów oceny dysertacji MBA jest udokumentowany w pracy jej wpływ na rozwój koncepcji teoretycznych. Dlatego staraj się pod koniec pracy zwrócić uwagę na to, czy Twoje opracowanie może znaleźć zastosowanie w innych podmiotach lub czy wnioski z Twojej pracy mogą być uogólnione na szerszą populację.

Wiele wątpliwości i dylematów autorów dysertacji MBA dotyczy wyboru problematyki pracy. Trzeba zauważyć, że dysertacja MBA jest pracą promocyjną na studiach podyplomowych, można więc przypuszczać, że stawia się jej podobne wymagania jak pracom dyplomowym (opisanym w poprzednim podrozdziale). Przypomnijmy, że typowa praca dyplomowa na studiach podyplomowych jest zwykle wąsko-specjalistyczna. Tymczasem dyplomant MBA przystępujący do pisania swojej rozprawy powinien „popisać się” swoją **rozległą i interdyscyplinarną wiedzą z zakresu zarządzania w biznesie i jej wykorzystaniem w wymiarze strategicznym**. To cecha charakterystyczna studiów MBA, których program

² Kategorie prac: empiryczna, pragmatyczna, metodyczna i monograficzna zostały opisane w podrozdziale 1.2.

³ Zobacz opis dotyczący zasad konstruowania pracy w podrozdziale 2.2.

merytoryczny to kompleks różnych funkcji zarządzania. Cecha ta dotyczy również, choć w znacznie mniejszym stopniu tzw. profilowanych MBA (np. MBA in IT, czy MBA in HRM).

Jak więc przy wyborze tematu pracy spełnić powyższy postulat? **Jak zadbać o to, żeby problematyka pracy miała strategiczny wymiar dla opisywanej organizacji?** Choć to nie takie oczywiste i nie proste, pamiętaj o zdefiniowaniu takiego tematu pracy, który będziesz w stanie wykazać jako problem o strategicznym znaczeniu dla Twojej firmy. W niektórych firmach krytyczne znaczenie dla dalszego funkcjonowania i rozwoju mogą mieć problemy finansowe, w innych będą to problemy personalne, jeszcze w innych np. błędy w strukturze organizacyjnej albo w przyjętej strategii rozwoju. Masz więc swobodę wyboru problematyki, zgodnie z Twoimi zainteresowaniami i potrzebami związanymi z Twoim stanowiskiem czy uprawianym zawodem, pod warunkiem jednak, że zdecydujesz się na opis i badanie problemów ważnych i ważkich, czyli takich które wyraźnie determinują przyszłość i / lub sprawność twojej organizacji.

Istota dysertacji MBA i zadania stojące przed dyplomantem MBA

W dysertacji MBA musisz wykazać się umiejętnością samodzielnego rozwiązania konkretnego problemu menedżerskiego o strategicznym znaczeniu dla Twojej organizacji w rozprawie łączącej w sobie komponenty dyskusji teoretycznej z badaniami empirycznymi.

W zależności od Twoich preferencji i potrzeb zawodowych możesz zdefiniować różne problemy badawcze z zakresu szeroko pojętych funkcji zarządzania.

Typowe przykłady tematów dysertacji MBA:

- „Projekt strategii rozwoju firmy XYZ na lata 2010 - 2015”
- „Diagnoza strategiczna firmy XYZ – poszukiwanie przewag konkurencyjnych”
- „Projekt modyfikacji struktury organizacyjnej podążającej za strategią firmy XYZ”
- „System zarządzania logistycznego w firmie XYZ - analiza krytyczna i projekt modyfikacji”
- „Strategia alokacji wolnego kapitału w kontekście założeń strategii rozwoju firmy XYZ”
- „Strategia restrukturyzacji długu jako warunek przetrwania przedsiębiorstwa XYZ”
- „Optymalizacja zarządzania kapitałem obrotowym w firmie XYZ jako krytyczny czynnik rozwoju”
- „Polityka jakości w firmie XYZ jako ogniwo strategii rozwoju w latach 2010 - 2013”
- „Strategia dystrybucji w przedsiębiorstwie produkcyjnym XYZ – próba naprawy”

Rozdział II

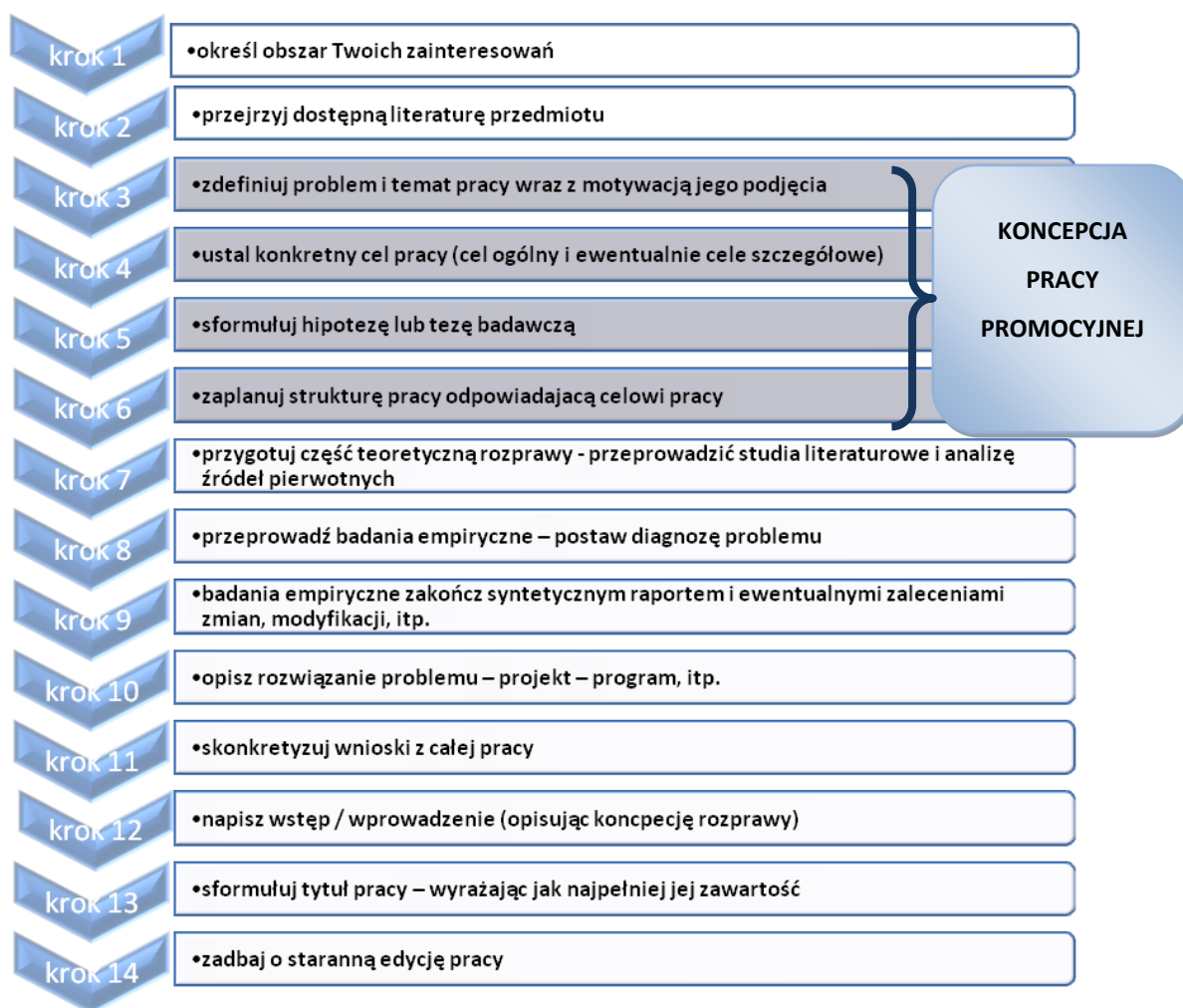
Proces tworzenia pracy promocyjnej

2.1. Koncepcja pracy promocyjnej

Proces tworzenia pracy promocyjnej, niezależnie od jej typu polega na wieloetapowym zestawie przemyślanych czynności, a nie jak się zwykle dyplomantom wydaje na pisaniu pracy. Zanim więc zasiądziesz do komputera, zanim uruchomisz edytor tekstu, przygotuj się mentalnie i merytorycznie do procesu twórczego. Co zrobić na początku? Zacznij o sformułowania tzw. **koncepcji pracy promocyjnej**. **Chodzi o zbudowanie logiki Twojej pracy poprzez zdefiniowanie i umotywowanie jej problemu badawczego, sformalizowanie celu lub wielu celów merytorycznych, postawienie hipotez lub też badawczych i zaprojektowanie struktury pracy. Nie mniej ważnym elementem jest postanowienie co do wykorzystywanych źródeł informacji i danych oraz ewentualnych metod badawczych.**

Jeśli więc właśnie rozpoczynasz swój proces twórczy postępuj zgodnie z następującymi krokami – etapami procesu tworzenia pracy promocyjnej (zob. rys. 2.1.).

Wszystkie opisane kroki są równie ważne, żadnego z nich nie powinieneś pominąć, jednak we wstępnej fazie skoncentruj się na stworzeniu bardzo starannej koncepcji pracy. Jak zauważyłeś na koncepcję pracy promocyjnej składają się kroki od trzeciego do szóstego, których zadaniem jest ustalenie głównych założeń Twojej rozprawy. Zapewniamy, że Twój wysiłek włożony w staranne opracowanie koncepcji pracy będzie owocował przynajmniej w kilku wymiarach. Po pierwsze pozwoli Ci na **przedstawienie swojego pomysłu na pracę promotorowi**. W praktyce, promotor powinien oficjalnie zatwierdzić Twoją koncepcję pracy lub przedyskutować z Tobą ewentualne jej modyfikacje czy korekty. Po drugie, dobra koncepcja pracy ułatwi Ci proces zbierania informacji, proces badawczy, proces wnioskowania, więc w efekcie będzie Twoim przewodnikiem w procesie pisania pracy. To właśnie dzięki klarowanej koncepcji pracy uda Ci się wyselekcjonować najistotniejsze dla pracy informacje i w efekcie uniknąć syndromu pisania tekstu nie na temat. Trzeci wymiar użyteczności koncepcji pracy ma charakter czysto techniczny. Oto okaże się, że **opis Twojej koncepcji pracy stanowi w swojej istocie główne ogniwo treści wstępu do pracy**. Jeśli więc starannie opracujesz koncepcję rozprawy – sformułowanie wprowadzenia do pracy będzie łatwiejsze.

Rys. 2.1. Etapy tworzenia pracy promocyjnej.

Źródło: Opracowanie własne

Dobrze skomponowana koncepcja pracy obejmuje:

- 1) Krótki, zwięzły i konkretny opis problematyki pracy (problemu badawczego) oraz motywów jej podjęcia;
- 2) Określenie tematu pracy;
- 3) Definicję celu lub celów pracy;
- 4) Sformułowanie hipotez lub tez badawczych (*uwaga! w projektach dyplomowych na poziomie licencjatu i inżyniera ten element nie jest obligatoryjny*);
- 5) Krótki opis metod badawczych
- 6) Projekt struktury pracy.

W opisie problematyki pracy (zwykle stanowi on pierwszy akapit wstępu do pracy) nie zapomnij o właściwym umotywowaniu swojego wyboru. Chodzi naturalnie o przyczyny o charakterze naukowym a nie powody formalne – nie zdradzaj więc, że „*głównym celem pracy jest zaliczenie studiów i uzyskanie dyplomu*”. Racje i motywy, dla których podejmujesz dany temat można ująć jako obiektywne i subiektywne. **Motywy obiektywne** wynikają z chęci, a często nawet konieczności zbadania określonego zjawiska, czy opisanie problemu w celu odpowiedzi na konkretne pytania naukowe lub praktyczne. **Motywy subiektywne** z kolei mogą mieć związek z zainteresowaniami autora, bądź potrzebami rozwoju swojej kariery zawodowej. Pamiętaj jednak, że niezależnie od faktycznych przyczyn Twojego zainteresowania danym tematem, jesteś zobowiązany podjąć temat ważny, aktualny i wart wysiłku intelektualnego. Unikaj więc problemów banalnych, oczywistych, bądź dawno znanych i opisywanych, wszak wpływ na finalną ocenę Twojej pracy ma również opinia oceniających dotycząca ambicji autora i atrakcyjności przyjętego tematu.

Problem badawczy (zagadnienie badawcze) oznacza poważne zagadnienie lub zadanie wymagające rozwiązania. Problem badawczy więc to kwestia do rozstrzygnięcia, dlatego zwykle jest on formułowany w postaci pytania (zapytania) odnoszącego się do danej kwestii. Musisz więc wzbudzić w sobie ciekawość badacza i postawić konkretne pytania. Nie wystarczy stwierdzić, że Twoim zamierzeniem jest opis jakiegoś zjawiska. Twoim zadaniem w pracy promocyjnej jest próba znalezienia odpowiedzi na frapujące Cię pytania lub próba rozwiązania jakiegoś dylematu.

Problem badawczy powinien być:

- możliwy do badania,
- precyzyjnie zdefiniowany,
- użyteczny,
- aktualny,
- ambitny,
- zgodny z zainteresowaniami i potrzebami rozwojowymi autora.

Przykład opisu problematyki pracy i motywów jej podjęcia

„W prezentowanej pracy, autor podejmuje próbę zdiagnozowania kondycji makroekonomicznej Polski w kontekście przystąpienia do strefy Euro.

Definicja problemu badawczego

Problem ten wydaje się mieć kluczowe znaczenie dla odpowiedzi na pytanie, czy Polska jest gotowa do przyjęcia wspólnej waluty. Wybór tematu wynika z chęci rozstrzygnięcia dylematu i w swoich założeniach pozwala zweryfikować poglądy i prognozy resortu finansów w Polsce w tym zakresie.

Motywy obiektywne wyboru tematu

Praca ta ma dla autora szczególne znaczenie, ze względu na plany podjęcia w przyszłości zatrudnienia w strukturach UE, odpowiedzialnych za kształtowanie polityki wspólnej waluty.”

Motywy subiektywne wyboru tematu

Kolejnym krokiem budowy koncepcji pracy jest **precyzyjne sformułowanie tematu pracy**. Dobrze i trafnie zdefiniowany temat może stanowić jednocześnie tytuł pracy. W wielu przypadkach jednak konkretyzacja brzmienia tytułu pracy dokonywana jest po zakończeniu procesu jej pisania. Warto więc wstrzymać się z bezwzględną decyzją co do sformalizowania tytułu pracy, tytuł bowiem ma bardzo klarownie przedstawiać (zapowiadać) zawartość merytoryczną pracy. Ustalmy więc, że temat pracy przedstawia jej zawartość wobec naszych intencji, podczas gdy tytuł pracy zdradza jej treść faktyczną.

W koncepcji pracy warto zadbać o **krótką informację na temat dostępnej literatury przedmiotu i ewentualnych źródeł pierwotnych i wtórnych**, które będą podstawą opisu. Chodzi głównie o ostrożność w wyborze tematu i unikanie zagrożenia, a nawet pułapki braku źródeł lub braku dostępu do nich. Jakże często bowiem słyszymy od dyplomantów na krótko przed obroną, że praca nie jest gotowa z powodu braku literatury lub niezbędnych danych.

2.2. Formułowanie celów pracy, hipotez i tez

Przy definiowaniu celu lub celów pracy Twoje zadanie polega na ich pełnym zintegrowaniu z przyjętym problemem badawczym. **Pod pojęciem celu pracy należy rozumieć nie tyle samo rozwiązanie problemu (co jest oczywiste), ile pożądane rezultaty i efekty prowadzonych badań.**⁴ Tak więc formułując cel pracy staraj się określić jakie są Twoje intencje, co chcesz uzyskać w swoim procesie badawczym. Równie ważne jest skomponowanie celów w zintegrowaną wiązkę. Rzadko bowiem udaje się sformułować jeden monolityczny cel pracy (choć nie jest to zabronione ani wykluczone). Wydaje się jednak, że znacznie łatwiej jest przedstawić parę celów, spośród których najprawdopodobniej uda się wyselekcjonować ten o największym znaczeniu dla pracy, a więc **cel ogólny** i te, które mają charakter cząstkowy, czyli **cele szczegółowe lub pomocnicze**. Te ostatnie mają za zadanie uszczegółwić problem lub zdefiniować kolejne, logicznie następujące po sobie zadania badawcze.

Na etapie definiowania celów pracy warto posłużyć się kryteriami dobrze skomponowanych celów. Dlatego **sprawdź, czy proponowane przez Ciebie cele spełniają reguły tzw. zasady SMART**, gdzie: **S** – oznacza „cele sprecyzowane, precyzyjne”; **M** – oznacza „cele mierzalne (możliwe do zmierzenia)”; **A** – oznacza „cele akceptowalne lub adekwatne”; **R** – „cele realistyczne”; **T** – „cele określone w czasie”. Adoptując zasadę SMART do potrzeb formalizacji celów prac promocyjnych, możemy zaproponować katalog cech dobrze zdefiniowanych celów. W tym sensie, **cele Twojej pracy powinny być: klarowne, precyzyjne, oparte na określonych miernikach (pomiarach), adekwatne wobec problemu badawczego, realistyczne (możliwe do osiągnięcia) i wyznaczone w perspektywie czasowej.**

Przykład sformułowania celów pracy

„Głównym celem pracy jest analiza podstawowych wskaźników kondycji makroekonomicznej Polski w latach 2008-2010 i ich weryfikacja pod kątem kryteriów konwergencyjnych”.

„Dla realizacji tak zdefiniowanego celu ogólnego pracy, zdefiniowano następujące cele pomocnicze:

- *Zbadanie dynamiki i struktury PKB w porównaniach z krajami strefy Euro;*
- *Ocena stanu finansów publicznych w porównaniu z krajami strefy Euro;*
- *Analiza polityki stóp procentowych w porównaniu z polityką EBC;*
- *Analiza średniookresowego terms of trade oraz kursu walutowych w Polsce w okresie 2008-2010 pod kątem atrakcyjności dla polskiego handlu zagranicznego;*
- *Ocena korzyści i niekorzyści z przystąpienia do strefy Euro.”*

⁴ Por. R. Zenderowski, Technika op. cit..., s. 23.

O ile formułowanie celów jest dość poważnym wyzwaniem, o tyle budowa tez lub hipotez badawczych jest zadaniem bardzo wyrafinowanym i zwykle prowokuje sporo trudności i dylematów. Warto pamiętać, że ten etap tworzenia koncepcji pracy nie jest obligatoryjny dla wszystkich typów prac promocyjnych. W tabeli poniżej przedstawiamy wymagania w tym zakresie (zob. tab. 2.1.).

Tab. 2.1. Wymagalność budowy hipotezy / tezy pracy

Typ pracy promocyjnej	Wymagalność budowy hipotezy / tezy pracy
PRACA MAGISTERSKA	pożądane
PROJEKT DYPLOMOWY (studia licencjackie i inżynierskie)	nieobligatoryjne
PRACA DYPLOMOWA (studia podyplomowe)	pożądane
DYSERTACJA MBA	obligatoryjne

Źródło: Opracowanie własne

Chcąc ułatwić Ci tą złożoną czynność, jaką jest stawianie tez / hipotez badawczych, poniżej definiujemy ich istotę. Zwróć uwagę, że **pojęcia teza i hipoteza nie są tożsame**. W pracach promocyjnych jednak są wymienne. Możesz więc definiować tezy lub hipotezy.

Teza (gr. *thésis* „położenie, twierdzenie”) to zdanie, założenie, twierdzenie, które jest zawsze prawdziwe niezależnie od uwarunkowań w nim dokonanych. Teza więc to opis obiektywnej prawdy, czego chcemy dowieść w procesie badawczym.

Hipoteza (gr. *hypóthesis* „przypuszczenie”) oznacza przypuszczenie, mające ułatwić (naukowe) wyjaśnienie zjawiska. Hipoteza więc to domysł lub założenie oparte na prawdopodobieństwie a wymagające sprawdzenia. Hipoteza może być rozumiana również jako propozycja brzmienia twierdzenia naukowego. Hipoteza jest bowiem myślą /opisem precyzującym przypuszczenie co do istnienia jakiejś zależności, mechanizmu funkcjonowania, prawdopodobieństwa zachodzenia procesu, różnicy, itp. Hipoteza może być też postrzegana jako hipotetyczny scenariusz określonego procesu.

Z pewnością masz teraz wątpliwości czy zdecydować się na tezę czy na hipotezę w Twojej pracy. To oczywiste - jeżeli masz przekonanie co do prawdziwości Twoich założeń i podejmujesz się udowodniać że dane zjawisko (proces) jest prawdziwe – zbuduj tezę. Jeśli jednak, nie masz pewności co do słuszności swoich założeń – zdecyduj się na hipotezę i podejmij trud jej weryfikacji czyli sprawdzenia jej prawdziwości. Rozróżnienie między tezą a hipotezą w swojej istocie sprowadza się do porównania ich cech (zob. tab.2.2.).

Wybór tezy lub hipotezy badawczej w Twojej pracy będzie miał swoje konsekwencje w dalszym trybie postępowania. Z definicji i cech tezy wynika, że przyjmując ją będziesz dążył do jej potwierdzenia w praktyce, a Twoim głównym zamiarem i jednocześnie zadaniem

będzie **znalezienie dowodów na występowanie danego zjawiska/ zależności/ procesu opisanego w tezie**. Jeśli jednak zdecydujesz się na sformułowanie hipotezy, a więc jedynie przypuszczenia naukowego, Twoje zadanie badawcze będzie polegało na zweryfikowaniu, czy przyjęta hipoteza jest prawdą czy fałszem. Dlatego **w efekcie procesu badawczego bazującego na hipotezie możemy dokonać trzech możliwych rodzajów weryfikacji hipotez**. Są to:

- **Weryfikacja pozytywna** – przypuszczenie było prawdziwe,
- **Falsyfikacja hipotezy** – odrzucenie hipotezy jako fałszywej,
- **Weryfikacja modyfikująca** – hipoteza nie jest fałszywa, ale wymaga przekształcenia (zmiany brzmienia lub zmiany opisu zależności).

Tab. 2.2. Cechy tezy i hipotezy badawczej – rozróżnienie

Cecha	Wyjaśnienie	TEZA	HIPOTEZA
Precyzyjna	Klarowna, czytelna, nie wzbudza wątpliwości co do rozumienia; jest jednoznacznym komunikatem nie pozostawiającym swobody interpretacyjnej	☑	☑
Testowalna	Może zostać zweryfikowana empirycznie	☑	☑
Falsyfikowalna	Można ją odrzucić jako nieprawdziwą (niepotwierdzoną w procesie badawczym)	☒	☑
Modyfikowalna	Można ją zmodyfikować, w celu ustalenia prawdy	☒	☑
Racjonalna	W sposób logiczny wynika z teorii i znajduje liczne potwierdzenia w nauce (badaniach)	☑	☒
Opisuje naturę związku między zmiennymi	Pozostaje prawdziwa, nawet jeśli manipulujemy przyczyną	☑	☒
Nie jest banalna	Opisuje zależność/zjawisko, którego natura jest nam nieznaną?	☒	☑

Źródło: Opracowanie własne

W praktyce prac badawczych dominuje fałszywe i szkodliwe przekonanie o tym, że dobre badania powinny być uwieńczone pozytywną weryfikacją hipotez. Miało by to świadczyć o nieomyślności założeń wstępnych i z góry zakłada, że autor hipotez wysnuł swoje przypuszczenia na jakiejś logicznej podstawie. Odrzucanie hipotez jest często traktowane jako „ujma na honorze badacza”. Jak pisze wielki filozof Karl Raimund Popper „...**Błędne przeświadczenie, że nauka prowadzi koniec końców do ostatecznych wyjaśnień, wywołuje u naukowców przeświadczenie, iż popełniają poważne wykroczenie, ogłaszając hipotezy,**

które okażą się w końcu fałszywe". Tymczasem rzetelny, dojrzały badacz czy naukowiec, nie powinien demonstrować żadnych oporów przed falsyfikowaniem hipotez – wszak to rodzaj otwartego przyznania się do błędów w założeniach wyjściowych.

Mamy nadzieję, że obudziliśmy w Tobie ciekawość badacza i namówiliśmy do odważnego formułowania hipotez. Pamiętaj, w pracy badawczej nie chodzi o „zakład”, że masz rację. Wręcz przeciwnie, chodzi tutaj o przekonanie się czy masz rację.

Przykład sformułowania tez i hipotez

- **Przykłady TEZY badawczej:**

- „Wpływ na wielkość popytu na dobro X ma jego cena”
- „Wzrost ceny zbytu ma wpływ na spadek progu rentowności w produkcji przemysłowej”
- „Rosnąca stopa bezrobocia w społecznościach miejscowości popegeerowskich skutkuje wzrostem zjawisk patologii społecznych”

- **Przykłady HIPOTEZY badawczej:**

- „W okresie dekonunktury ponad ¾ przedsiębiorstw branży mięsnej odnotowuje spadek zysku operacyjnego i wzrost kosztów działalności”
- „W branży odzieżowej najskuteczniejszym kanałem dystrybucji jest sprzedaż w sklepach sieciowych”
- „W firmie XYZ, wzrost wynagrodzeń wpływa na spadek wskaźnika fluktuacji pracowników”
- „Optymalną metodą walki ze stresem młodzieży szkół ponadgimnazjalnych jest organizacja grup wsparcia”

2.3. Konstrukcja pracy promocyjnej – struktura i proporcje

Bodaj największym dylematem dyplomantów jest określenie docelowych rozmiarów pracy promocyjnej. To chyba najczęściej zadawane nam promotorom pytanie – pytanie o objętość pracy. Oczywiście można podać jakieś orientacyjne parametry, jednak zasadniczo dyskusja na temat pożądanej liczby stron jest zupełnie bezprzedmiotowa, bez określenia struktury pracy i proporcji między jej poszczególnymi częściami. Dlatego doradzamy zwykle, żeby **skoncentrować się na logicznym układzie treści pracy, tak żeby osiągnąć zadeklarowane cele i spełnić wymogi merytoryczne stawiane różnym rodzajom prac promocyjnych**. W tym sensie, liczba stron pracy jest zmienną wynikową, uzależnioną od celów pracy i jej generalnej konstrukcji.

Konstruując strukturę swojej pracy musisz zadbać o kompletny, spójny logicznie, jasny i kompleksowy układ pracy. Wprawdzie zadanie to jest przedmiotem zajęć seminaryjnych, to jednak odpowiedzialność za jego należyte wykonanie obciąża Ciebie jako autora pracy.

Konstrukcja logicznie spójna to taka, w której **kolejność i treść poszczególnych rozdziałów sformułowane są nie według nagromadzonego materiału, ale według jednej myśli przewodniej** - to jest konkretnie oznaczonego problemu badawczego. Tytuły i odpowiadająca im treść rozdziałów kolejno z siebie wynikają, tworząc zintegrowaną wewnątrz i pozbawioną przypadkowości całość dającą możliwość przechodzenia do coraz bardziej pogłębionych i szczegółowych rozważań, a następnie do ewentualnej syntezy czy uogólnienia.

Zastanów się zatem, w jakiej kolejności powinieneś zaprezentować kolejne treści swojej pracy żeby zrealizować swoje zamierzenia, zgodnie z przyjętą koncepcją pracy. To dość oczywiste, że inaczej należy strukturyzować prace magisterskie, a inaczej tzw. projekty dyplomowe. Inny jest typowy układ logiczny pracy dyplomowej na studiach podyplomowych, a jeszcze inny powinien towarzyszyć dysertacji MBA.⁵ Choć różnice między poszczególnymi typami prac są bardzo liczne, to jednak mamy tutaj do czynienia z jednym generalnym postulatem. Chodzi o spełnienie kryteriów kompletności treści i logicznej kolejności prezentowanych wątków. I tak, **w pracy promocyjnej (niezależnie od jej typu) należy wyróżnić względnie wyraźnie cztery charakterystyczne komponenty (zob. tab. 2.3.):**

- Wprowadzenie;
- Część teoretyczna (studia literaturowe);
- Część empiryczna (badawcza);
- Wnioskowanie (zakończenie).

⁵ Jeszcze raz warto zwrócić uwagę na różnice w istocie różnych rodzajów prac – zostały one opisane w rozdziale I.

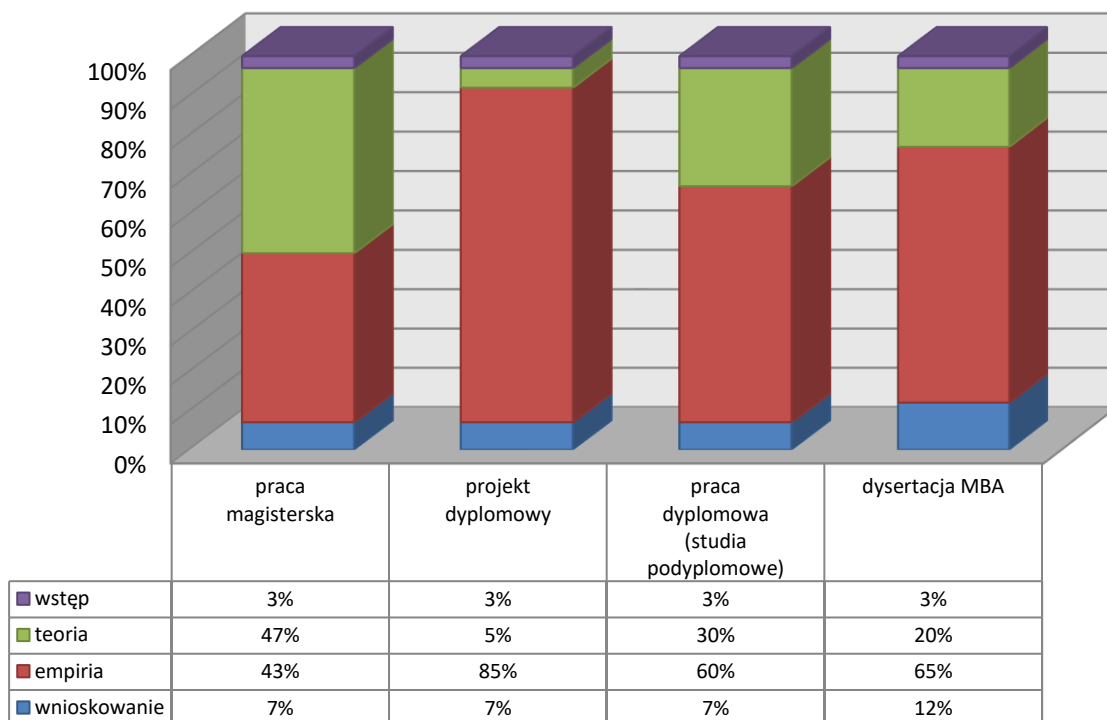
Tab.2.3. Charakterystyczne komponenty pracy promocyjnej

Komponent	Zlokalizowanie w strukturze pracy	Opis zawartości
Wprowadzenie	Wprowadzenie / wstęp	Opis koncepcji pracy, czyli: <ul style="list-style-type: none"> • Krótki, zwięzły i konkretny opis problematyki pracy (problemu badawczego) oraz motywów jej podjęcia; • Określenie tematu pracy; • Definicję celu lub celów pracy; • Sformułowanie hipotez lub tez badawczych (<i>uwaga! w projektach dyplomowych na poziomie licencjatu i inżyniera ten element nie jest obligatoryjny</i>); • Krótki opis metod badawczych; • Projekt struktury pracy.
Część teoretyczna	Najczęściej pierwszy rozdział pracy (czasami dwa pierwsze rozdziały)	Studia literaturowe obejmujące: <ul style="list-style-type: none"> • różne, zaczerpnięte z literatury definicje i znaczenia problemu; • prezentację poglądów, szkół i nurtów w teorii problemu; • charakterystykę normatywną i klasyfikacje badanych zjawisk; • ewentualnie metody i techniki badawcze stosowane w nauce w analizie badanych problemów.
Część empiryczna	Najczęściej rozdziały drugi, trzeci (ewentualnie też czwarty)	Badania właściwe obejmujące: <ul style="list-style-type: none"> • charakterystykę badanego podmiotu – firmy, grupy firm rynku, branży, instytucji, grupy respondowanych (najczęściej w rozdziale II); • badania empiryczne (najczęściej rozdział III); • część wnioskującą / projektową – rozwiązanie określonego problemu praktycznego (najczęściej rozdział IV)
Zakończenie	Zwykle w postaci zakończenia, jednak czasami stanowi odrębny rozdział (najczęściej rozdział czwarty)	Podsumowanie całej pracy zawierające: <ul style="list-style-type: none"> • syntetyczne wnioski z badań empirycznych; wykazanie związków teorii z praktyką; • zalecenia i rekomendacje autora.
Suplementy	Spisy rzeczy, indeksy, spis bibliograficzny, aneksy statystyczne, aneksy z aktami prawnymi; streszczenie pracy w jęz. angielskim (w przypadku prac pisanych w jęz. angielskim, zamieszczamy streszczenie w jęz. polskim)	<ul style="list-style-type: none"> • Spisy rysunków, wykresów, schematów, tabel • Bibliografia • Ewentualnie dane uzupełniające – dane statystyczne, formularze, ankiety badawcze, itp. • Streszczenie pracy w jęz. angielskim – powinno obejmować tekst ze wstępu i zakończenia.

Źródło: Opracowanie własne

Co oczywiste, element pierwszy i ostatni mają za zadanie zorganizowanie pracy, poprzez opis koncepcji pracy, przedstawiony we wprowadzeniu oraz proces wnioskowania, prezentowany w zakończeniu. **Rdzeniem pracy są zatem dwa środkowe komponenty, tj. teoria i empiria.**

To udział tych dwóch w pracy promocyjnej, nadają jej charakter i decydują o rodzaju pracy. Różnice między poszczególnymi typami prac promocyjnych sprowadzają się w zasadzie do różnego znaczenia wymienionych wyżej komponentów, a zatem do ich różnych proporcji (zob. rys. 2.2.).

Rys. 2.2. Proporcje poszczególnych komponentów w różnych typach pracy promocyjnej.

Źródło: Opracowanie własne

W typowej pracy magisterskiej, udział części teoretycznej w stosunku do części empirycznej powinien być względnie zrównoważony. Można w zasadzie przyjąć, że teoria i empiria w pracach magisterskich są równie ważne, więc ich udział powinien być podobny. Magistrant musi zatem pogodzić ze sobą „dwa światy”, jakże często odmienne. Jednak tak jak teoria bez badań weryfikujących ją po prostu umiera, tak badania bez teorii są nic nie wartym empiryzmem. W istocie empirii tkwi odniesienie jej do teorii – wszak podejmujemy badania w celu uogólnień teoretycznych. Teoria i empiria wzajemnie się przenikają i nie mogą istnieć bez siebie. To stwierdzenie tyleż banalne ileż prawdziwe. Przypomnijmy, że zadaniem magistranta jest wykazanie się umiejętnością samodzielnego przeprowadzenia określonego procesu intelektualnego opartego na znajomości literatury przedmiotu i własnym wysiłku twórczym.

Przykład układu treści w pracy magisterskiej

Efektywność inwestycji produkcyjnych w przedsiębiorstwie WITAJ – ŻEGNAJ Sp. z o.o.

WSTĘP

ROZDZIAŁ I: INWESTYCJE PRODUKCYJNE – POJĘCIE, KLASYFIKACJA, EFEKTYWNOŚĆ

- 1.1. Pojęcie i rodzaje inwestycji
- 1.2. Inwestycje produkcyjne jako czynnik odtwarzania majątku
- 1.3. Inwestycje produkcyjne jako czynnik rozwoju przedsiębiorstwa
- 1.4. Efektywność ekonomiczna inwestycji
 - 1.4.1. Pojęcie efektywności inwestycji
 - 1.4.2. Pomiar efektywności inwestycji
 - 1.4.3. Metody pomiaru efektywności inwestycji
 - 1.4.4. Zastosowanie rachunku efektywności inwestycji

Część teoretyczna

ROZDZIAŁ II: CHARAKTERYSTYKA DZIAŁALNOŚCI INWESTYCYJNEJ WITAJ – ŻEGNAJ Sp. z o.o.

- 2.1. Charakterystyka działalności spółki
- 2.2. Majątek produkcyjny spółki
 - 2.2.1. Wartość majątku
 - 2.2.2. Stopień dekapitalizacji majątku
 - 2.2.3. Potrzeby inwestycyjne w zakresie restytucji majątku
 - 2.2.4. Plany rozwoju w zakresie inwestycji produkcyjnych
- 2.3. Kondycja ekonomiczna spółki i możliwości finansowania inwestycji
- 2.4. Inwestycje produkcyjne zrealizowane w latach 2005-2010

Część empiryczna

ROZDZIAŁ III: OCENA EFEKTYWNOŚCI INWESTYCJI SPÓŁKI WITAJ-ŻEGNAJ

- 3.1. Wartość brutto inwestycji
- 3.2. Wartość netto inwestycji
- 3.3. Okres zwrotu inwestycji
- 3.4. Stopa zwrotu inwestycji
 - 3.4.1. IRR
 - 3.4.2. NPV

ROZDZIAŁ IV: PROGRAM POPRAWY EFEKTYWNOŚCI POLITYKI INWESTYCYJNEJ SPÓŁKI

WNIOSKI KOŃCOWE

Zupełnie inaczej rozkłada się udział części teoretycznej wobec części badawczej w typowym projekcie dyplomowym, stanowiącym podstawę przyznania tytułu licencjata i inżyniera. Należy przypomnieć, że głównym **celem projektu dyplomowego jest sprowokowanie studentów do podjęcia wysiłku przeprowadzenia konkretnego projektu badawczego, którego naczelnym zadaniem jest wykazanie się praktycznymi umiejętnościami charakterystycznymi dla zdobytego zawodu.** W tym przypadku więc, znaczenie studiów literaturowych, rozumianych jako część teoretyczna pracy jest minimalne, a nawet żadne. W zasadzie, w projektach dyplomowych nie oczekuje się od dyplomanta popisów w zakresie krytycznej analizy literatury, wręcz odwrotnie, projekt dyplomowy ma się opierać na badaniach własnych studenta. Dlatego w takiej pracy, dominujące znaczenie ma część empiryczna (badawcza) i to ona ma stanowić trzon pracy, zajmując ok. 85% jej objętości. Istotnym elementem w takiej konstrukcji jest staranny opis metodyki badań, który zaliczany jest do owych 85% zawartości pracy.

Przykład układu treści w projekcie dyplomowym

Ocena postaw rodziny wobec bezrobocia jej członków – na przykładzie społeczności powiatu polickiego

WSTĘP

ROZDZIAŁ I: BEZROBOCIE JAKO ZJAWISKO SPOŁECZNE – W TEORIACH I BADANIACH SOCJOLOGICZNYCH

- 1.1. Pojęcie i rodzaje bezrobocia jako zjawiska społecznego
- 1.2. Społeczne konsekwencje bezrobocia w literaturze socjologicznej
- 1.3. Metody badania postaw rodziny wobec bezrobocia

ROZDZIAŁ II: CHARAKTERYSTYKA BADAŃ WŁASNYCH

- 2.1. Charakterystyka doboru próby badawczej
- 2.2. Techniki i narzędzia badawcze
- 2.3. Dane metrykalne badanej populacji

ROZDZIAŁ III: OCENA POSTAW RODZINY W OBLICZU BEZROBOCIA JEJ CZŁONKÓW

- 3.1. Skala bezrobocia w powiecie polickim w latach 2005-2009
- 3.2. Rozkład statystyczny zjawiska bezrobocia w badanej populacji
- 3.3. Opis zidentyfikowanych postaw społecznych wobec bezrobocia członka rodziny
- 3.4. Główne problemy społeczne i ekonomiczne w badanej populacji
- 3.5. Zjawiska patologiczne jako efekt bezrobocia w badanej populacji
- 3.6. Zidentyfikowane potrzeby dotyczące wsparcia dla rodzin trwale dotkniętych bezrobociem

ROZDZIAŁ IV: PROJEKT PROGRAMÓW WSPARCIA DLA RODZIN TRWALE DOTKNIĘTYCH BEZROBOCIEM

WNIOSKI KOŃCOWE

Część teoretyczna

Część empiryczna

W pracach dyplomowych wieńczących edukację na poziomie studiów podyplomowych, pożądana struktura pracy jest w zasadzie podobna do typowego projektu badawczego. W tym przypadku jednak sugeruje się zwiększenie udziału studiów literaturowych (nawet do 30% zawartości pracy) i podjęcie na tym tle próby zrealizowania określonego projektu badawczego lub wdrożeniowego, stanowiącego ok. 60% zawartości pracy. W efekcie takich proporcji, słuchacz udowadnia nie tylko znajomość literatury z danego obszaru, ale również demonstruje swoje praktyczne umiejętności wykorzystywania nabytej wiedzy w praktyce. Warto przypomnieć, że **cechą charakterystyczną typowej pracy dyplomowej na studiach podyplomowych jest stosunkowo wąskie zdefiniowanie problemu badawczego oraz przyjęcie wysoce użytecznego celu pracy,** co ma bezpośredni wpływ na układ jej treści. Należy bowiem pamiętać, że studia podyplomowe, w swoich założeniach mają gwarantować absolwentowi nabycie nowej jakościowo wiedzy i nowych kwalifikacji, czyniąc go specjalistą w ściśle określonym obszarze. Dlatego w pracy dyplomowej powinieneś precyzyjnie wyznaczyć sobie zadanie rozwiązania realnego problemu związanego z Twoją pracą zawodową.

W dysertacji MBA zasadniczo układ treści pracy jest bardzo podobny do typowej pracy dyplomowej na studiach podyplomowych. Istotne różnice dotyczą tutaj rangi podejmowanego problemu (przypomnijmy – mają to być problemy o strategicznym znaczeniu dla badanych organizacji) oraz udziału części empirycznej. Dlatego dysertacje MBA

domagają się dogłębnej analizy sytuacji, wyrafinowanej identyfikacji problemu do rozwiązania i w końcu rzeczowej i trafnej metody jego rozwiązania.

Przykład układu treści w pracy dyplomowej na studiach podyplomowych oraz w dysertacji MBA

Projekt modyfikacji struktury organizacyjnej firmy SPRINT Sp. z o.o.

WSTĘP

ROZDZIAŁ I: STRUKTURA ORGANIZACYJNA JAKO CZYNNIK SUKCESU – PRZEGLĄD LITERATURY

- 1.1. Pojęcie i znaczenie struktury organizacyjnej
- 1.2. Czynniki kształtujące struktury organizacyjne
- 1.3. Rola kultury organizacyjnej w tworzeniu struktury
- 1.4. Rodzaje i modele struktur organizacyjnych w praktyce
 - 1.4.1. Struktury liniowe
 - 1.4.2. Struktury funkcjonalne
 - 1.4.3. Struktury dywizjonalne
 - 1.4.4. Struktury macierzowe
 - 1.4.5. Struktury sieciowe

ROZDZIAŁ II: CHARAKTERYSTYKA DZIAŁALNOŚCI i STRUKTURY FIRMY SPRINT Sp. z o.o.

- 2.1. Charakterystyka działalności spółki
- 2.2. Prezentacja struktury organizacyjnej
- 2.3. Analiza pozytywnych cech struktury organizacyjnej
- 2.4. Analiza negatywnych cech struktury organizacyjnej
- 2.5. Potrzeba zmian – identyfikacja krytycznych ogniw struktury

ROZDZIAŁ III: PRÓBA WYBORU NOWEGO MODELU STRUKTURY DLA SPRINT Sp. z o.o.

- 3.1. Symulacja struktury dywizjonalnej
- 3.2. Symulacja struktury macierzowej
- 3.3. Symulacja struktury hybrydowej

ROZDZIAŁ IV: PROJEKT DOCELOWEJ STRUKTURY ORGANIZACYJNEJ DLA SPRINT Sp. z o.o.

- 4.1. Model nowej struktury
- 4.2. Opis funkcjonalności nowej struktury
- 4.3. Plan operacyjny wdrożenia nowej struktury
- 4.4. Ryzyka i zagrożenia związane z nową strukturą

WNIOSKI KOŃCOWE

Część teoretyczna

Część empiryczna

2.4. Arkusz roboczy formułowania koncepcji pracy

Po lekturze tego rozdziału jesteś z całą pewnością przygotowany do sformułowania koncepcji swojej pracy. Przed przystąpieniem jednak do tej czynności podejmij trud spenetrowania literatury przedmiotu. Nie powinieneś bowiem rozpoczynać pisania pracy nie mając pojęcia na wybrany temat. Czas przeznaczony na poszukiwania i wstępny przegląd dostępnych źródeł zaowocuje i pozwoli uniknąć Ci wielu błędów, a potem rozczarowań.

Pamiętaj również, że **swoją koncepcję pracy musisz przedstawić promotorowi do zaopiniowania i zaakceptowania**, więc nie trać okazji żeby „zabłysnąć”. Stare, mądre powiedzenie mówi, że „... *Nigdy nie masz drugiej okazji zrobić pierwszego wrażenia*”. Warto więc przygotować się solidnie do rozmów z promotorem o Twojej pracy. Możesz nam wierzyć – nie ma nic bardziej frustrującego dla promotora, jak dyplomant, który nie ma żadnych zainteresowań, nie wie o czym chce napisać pracę i w związku z tym wykazuje wyjątkową bierność. Część takich dyplomantów na ogół zupełnie nie podejmuje kontaktów z promotorem, są jednak również tacy, którzy czyszczą swoje sumienie odwiedzając systematycznie promotora, jednak nie potrafią „dobrze sprzedać” swojego pomysłu na pracę.

My proponujemy Ci bardzo użyteczny sposób na dobre zaprezentowanie swojego pomysłu – po prostu przygotuj opis koncepcji pracy według poniższego wzoru i przedstaw go promotorowi. Obiecujemy, że zaowocuje!

Tab. 2.4. Arkusz roboczy formułowania koncepcji pracy

KONCEPCJA PRACY MAGISTERSKIEJ*, PRACY DYPLOMOWEJ*, PROJEKTU DYPLOMOWEGO*, DYSERTACJI MBA*	
Imię i nazwisko	
Kierunek studiów	
Specjalność	
Proponowany temat pracy	
Krótki, zwięzły i konkretny opis problematyki pracy	
Motywy podjęcia tematu	
Cel ogólny pracy	
Cele szczegółowe lub pomocnicze	
Teza/y lub hipoteza/y badawcza/e <i>(uwaga! w projektach dyplomowych na poziomie licencjatu i inżyniera ten element nie jest obligatoryjny);</i>	
Krótki opis metod badawczych	
Projekt struktury pracy	Rozdział I: 1.1. 1.2. 1.3. Rozdział II: 2.1. 2.2.

*wpisać właściwe

Rozdział III

Procedury dyplomowe

3.1. Kryteria oceniania prac promocyjnych

Tak jak poszczególne typy prac promocyjnych różnią się między sobą istotą, celem, strukturą i proporcjami, tak też kryteria ich oceniania są bardzo różne i - co oczywiste – korespondujące z tymi różnicami. Warto zaznaczyć, że **kryteria i system oceniania wynikają z zapisów regulaminowych** i w żadnym przypadku nie są definiowane przez oceniających. Odwrotnie, oceniający czyli promotorzy i recenzenci prac promocyjnych muszą przygotować **arkusz oceny według określonego wzoru**. Dlatego sądzimy, że najlepszą metodą zapoznania Ciebie z zasadami oceniania i szczegółowymi kryteriami, będzie zaprezentowanie wzorów arkuszy ocena prac promocyjnych w różnych kategoriach. Przedstawiamy je poniżej.

Warto zwrócić uwagę, że Twoja praca oceniana jest nie tylko przez pryzmat jej walorów merytorycznych, ale **równie istotne są kryteria formalne i techniczne**. Ocena dotyczy więc nie tylko tego, jak sobie poradziłeś z realizacją przyjętego celu pracy, ale również aspektów prezentacyjnych, edycyjnych. Dlatego **nie ignoruj pewnych wymogów technicznych** dotyczących konstruowania pracy (opis ich znajdziesz w rozdziale VI), takich jak sposoby konstruowania przypisów i odsyłaczy, tworzenie akapitów, umieszczanie obiektów graficznych, tabel, itp. Nie chodzi tylko o zastosowanie wszelkich norm technicznych, chodzi również o **nadanie pracy bardzo starannej szaty graficznej**. Jesteś bowiem oceniany również w kontekście Twoich zdolności prezentacyjnych. Z tego powodu zalecamy „zaprzyjaźnienie się”: z funkcjonalnością takich programów jak edytory tekstu, pakiety graficzne, arkusze kalkulacyjne.

Ważnym ogniwem oceny końcowej jest również opinia oceniającego dotycząca używanego języka wywodu. Pamiętaj, **praca powinna być pisana, dojrzałym, adekwatnym wobec problematyki językiem**. Unikaj języka publicystycznego i **nie stosuj wypowiedzi w pierwszej osobie**. Praca badawcza, jaka jest praca promocyjna powinna być pisana bezosobowo i w ten sposób sprawia, że informacje i wnioski zawarte w pracy stają się zobiektywizowane. Oczywiście **niedopuszczalne są błędy** ortograficzne, gramatyczne, stylistyczne, leksykalne, interpunkcyjne, itd. Niestety doświadczenie uczy nas, że dyplomanci składają swoje prace do obrony bez uprzedniej korekty językowej i technicznej. Niektórzy twierdzą wręcz, że wnikliwy promotor skoryguje wszystkie błędy. Przestrzegamy przed takim podejściem. Prawdliwość języka pracy jest elementem oceny, więc Twoja niedbałość spowoduje obniżenie oceny nawet genialnej pracy.

Wzór arkusza oceny pracy magisterskiej

OCENA PRACY MAGISTERSKIEJ

Temat pracy

.....

Imię i nazwisko

Specjalność

Rok rozpoczęcia nauki nr albumu

Promotor

1. Czy treść pracy odpowiada tematowi określone w tytule?

.....

2. Ocena układu struktury podziału treści kolejności rozdziałów, kompletności tez itp.

.....

3. Merytoryczna ocena pracy

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Inne uwagi

.....

.....

.....

5. Czy i w jakim zakresie praca stanowi nowe ujęcie problemu

.....

.....

6. Charakterystyka doboru i wykorzystania źródeł

.....

.....

7. Ocena formalnej strony pracy (poprawność języka, opanowanie techniki pisania pracy, spis rzeczy, odsyłacze)

.....

.....

8. Jak uwzględniono w pracy aspekty praktyczne

.....

.....

9. Sposoby wykorzystania pracy (publikacje, udostępnienie instytucjom, materiał źródłowy)

.....

10. Pracę oceniam jako

Szczecin,

Podpis promotora / recenzenta

Wzór arkusza oceny projektu dyplomowego**OCENA PROJEKTU KOŃCOWEGO**

Temat projektu

.....

Imię i nazwiskonr albumu

Promotor

1. Zdefiniowanie problemu badawczego (cele, hipotezy itp.

.....

.....

.....

2. Ocena struktury projektu (układ kolejnych rozdziałów, proporcji itp.)

.....

.....

.....

3. Ocena poziomu analizy empirycznej (wybór i zastosowanie metod badań)

.....

.....

.....

.....

.....

4. Ocena umiejętności formułowanie wniosków

.....

.....

.....

.....

5. Czy i w jakim zakresie projekt stanowi nowe ujęcie problemu

.....

6. Charakterystyka doboru i wykorzystania źródeł

.....

.....

7. Ocena formalnej strony projektu (poprawność językowa, opanowanie techniki pisania pracy, spis rzeczy, odsyłacze)

.....

.....

8. Sposób wykorzystywania projektu (publikacje, udostępnienie instytucjom, materiał źródłowy)

.....

.....

9. Pracę oceniam jako

Szczecin,

Podpis promotora / recenzenta

Wzór arkusza oceny pracy dyplomowej na studiach podyplomowych

OCENA PRACY DYPLOMOWEJ (studia podyplomowe)

Temat pracy

.....

Imię i nazwiskoNr albumu.....

Promotor

1/ Czy treść pracy odpowiada tematowi określone w tytule

.....

2/ Ocena układu pracy, struktury, podziału treści kolejnych rozdziałów, kompletności tez itp.

.....

.....

3/ Merytoryczna ocena pracy

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4/ Inne uwagi

.....

.....

.....

5/ Czy i w jakim zakresie praca stanowi nowe ujęcie problemu

.....

6/ Charakterystyka doboru i wykorzystania źródeł

.....

.....

7/ Ocena formalnej strony pracy (poprawność języka, opanowanie techniki pisania pracy, spis rzeczy, odsyłacze)

.....

.....

8/ Sposoby wykorzystania pracy (publikacja, udostępnienie instytucjom, materiał źródłowy)

.....

.....

9/ Pracę oceniam na

Szczecin,

Podpis promotora / recenzenta

Wzór arkusza oceny dysertacji MBA**OCENA DYSERTACJI MBA**

Temat projektu

.....

Imię i nazwiskonr albumu

Promotor

1. Zdefiniowanie problemu badawczego (cele, hipotezy itp.

.....

.....

2. Ocena struktury projektu (układ kolejnych rozdziałów, proporcji itp.)

.....

.....

3. Ujęcie strategiczne

.....

.....

.....

4. Krytyczna analiza literatury

.....

.....

.....

5. Metodologia

.....

6. Proces wnioskowania

.....

.....

7. Implementacja

.....

.....

8. Prezentacja

.....

9. Pracę oceniam jako

Szczecin,

Podpis promotora / recenzenta

3.2. Procedury antyplagiatowe

Terminem "plagiatowanie" (ang. *plagiarism*) w kontekście prac promocyjnych w szkolnictwie wyższym, określa się powszechnie nie tylko zjawiska pasujące do definicji słownikowej tego terminu, a więc ściśle rozumiane przypisywanie sobie autorstwa twórczości innej osoby, lecz także szereg innych praktyk, związanych z nieuczciwym wykorzystywaniem cudzego dorobku. Do najczęstszych form plagiatowania w tym właśnie szerokim znaczeniu należą:⁶

- tzw. kryptocyty w pracach studentów (fragmenty tekstów autorstwa innych osób, które zostały umieszczone w tekście bez stosownych oznaczeń, a więc imitują teksty autorskie);
- przedstawianie jako własnych prac kupionych, ściągniętych z internetu lub napisanych na zamówienie;
- umieszczanie we własnej pracy fragmentów tekstów innego autorstwa z nieprecyzyjnymi odnośnikami, umieszczonymi w sposób uniemożliwiający właściwą ocenę zakresu wykorzystania wspomnianych tekstów.

Na pierwszy rzut oka wydaje się, że są to zwykłe problemy, jakie towarzyszą edukacji szkolnej od momentu powstania - wiadomo przecież powszechnie, że „ściągnięcie” jest tak stare jak sama szkoła. Nie banalizujmy jednak tego problemu. Pisząc pracę **nie możesz ignorować przepisów dotyczących praw autorskich**, wszak nieuprawnione korzystanie z tych praw, czyli bezprawne „przywłaszczanie” sobie cudzego tekstu jest karalne. Pamiętaj, że wszystkie przytaczane w pracy teksty lub wyniki badań innych autorów podlegają ustawowej ochronie prawnej na mocy tzw. prawa autorskiego. Przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór). Ustawa o prawach autorskich reguluje precyzyjnie pojęcia praw autorskich osobistych oraz praw autorskich majątkowych. Należy podkreślić, że ochrona przysługuje twórcy niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności. Autorskie prawa osobiste chronią nieograniczoną w czasie i nie podlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem.

⁶ S. Kawczyński, Problem plagiatowania w szkolnictwie wyższym. Charakterystyka elektronicznego systemu antyplagiatowego; www.e-mentor.edu.pl

Najważniejszy zapis prawa autorskiego – ku przestrodze!**Art. 115 Ustawy o prawie autorskim:**

1. *Kto przywłaszcza sobie autorstwo albo wprowadza w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3.*
2. *Tej samej karze podlega, kto rozpowszechnia bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania,*

Przepisy te nie oznaczają bynajmniej, że nie możesz korzystać z dobrodziejstwa wiedzy już przez kogoś zgromadzonej i opisanej. Wręcz przeciwnie, w większości prac promocyjnych należy popisać się głęboką znajomością literatury przedmiotu, a nawet trzeba podjąć debatę (dyskurs) z cytowanymi autorami. Rzecz w tym, żeby **wszystkie wykorzystane w pracy cytowania, nawiązania, itp. oznaczyć odpowiednio tzw. przypisami i odsyłaczami.**⁷

Treść oświadczenia o autorstwie, obowiązującego w ZPSB

Oświadczam, że pracę niniejszą przygotowałem samodzielnie. Wszystkie dane, istotne myśli i sformułowania pochodzące z literatury (przytoczone dosłownie lub niedosłownie) są opatrzone odpowiednimi odsyłaczami. Praca ta nie była w części tej ani podobnej formie przez nikogo przedłożona do żadnej oceny i nie była publikowana. Jednocześnie przyjmuję do wiadomości, że gdyby powyższe oświadczenie okazało się nieprawdziwe decyzja o wydaniu dyplomu zostanie cofnięta.

Oświadczam również, że wersja papierowa i elektroniczna pracy są tożsame, oraz że wyrażam zgodę na poddanie mojej pracy weryfikacji w systemie Plagiat.pl.

Szczecin..... Podpis

Oświadczenie powinno się znaleźć między stroną tytułową a spisem treści

Pamiętaj, że jeśli masz na sumieniu bezprawne przypisywanie sobie autorstwa tekstu, to popełniasz wykroczenie dwukrotnie – raz bo dokonujesz plagiatu, a drugi raz, bo podpisujesz świadomie nieprawdziwe oświadczenie. Mowa tutaj o **oświadczeniu o autorstwie**, które załączasz do pracy (zaraz za kartą tytułową) i podpisujesz własnoręcznie.

Łatwo zauważysz, że w oświadczeniu Uczelnia uzyskuje Twoją zgodę na zweryfikowanie przedkładanej do obrony pracy w systemie antyplagiatowym. Aktualnie w Polsce dynamicznie rozwija się system weryfikacyjny bazujący na rozwiązaniach proponowanych przez firmę Plagiat.pl.

⁷ Szczegóły na temat konstrukcji przypisów znajdzie czytelnik w rozdziale VI.

System Plagiat.pl to narzędzie informatyczne, umożliwiające **kontrolę dokumentów pod kątem ich podobieństwa do tekstów znajdujących się w jego bazie danych oraz w zasobach internetowych**. Baza danych zawiera teksty wprowadzone do Systemu (są to prace dyplomowe powstające na danej uczelni), w związku z czym korzystanie z niego daje pewność, że teksty obronionych prac nie zostaną powtórnie wykorzystane. Z informatycznego punktu widzenia, rozwiązanie to oznacza możliwość stworzenia ogólnopolskiego systemu antyplagiatowego, chroniącego oryginalność wszystkich powstających w Polsce prac dyplomowych, a także innych tekstów, które uczelnie zdecydują się wprowadzić do bazy, np.: prac seminaryjnych, artykułów naukowych, doktoratów czy habilitacji.

Wbrew powszechnej opinii, System Plagiat.pl nie wykrywa samodzielnie plagiatów. Jego zadaniem jest dostarczanie informacji o rozmiarach i źródłach zapożyczeń w taki sposób, aby promotor po analizie tekstu, podjął decyzję co do dalszych jego losów. Służy temu generowany przez System raport podobieństwa, zawierający m.in. następujące informacje:⁸

- tzw. współczynnik podobieństwa, określający procentowo, jaka część sprawdzanego tekstu jest identyczna z fragmentami tekstów znajdujących się w bazie danych i Internecie,
- listę najdłuższych fragmentów zidentyfikowanych przez System jako identyczne ze znajdującymi się w bazie, bądź w zasobach internetowych,
- listę źródeł, w których odnaleziono fragmenty tekstów identyczne z badanym tekstem,
- tekst badanego dokumentu z oznaczeniem fragmentów zidentyfikowanych jako identyczne z fragmentami tekstów z bazy danych i z Internetu,
- wyróżnienie kolorem wszystkich domniemanych zapożyczeń pochodzących z konkretnego dokumentu – ułatwia to ocenę ich charakteru.

Zachodniopomorska Szkoła Biznesu przystąpiła do systemu Plagiat.pl w roku akademickim 2009/2010 i od tego czasu stosowane są procedury antyplagiatowe. Zgodnie z regulaminem antyplagiatowym, obowiązującym w ZPSB, student jest zobligowany dostarczyć swoją pracę promocyjną, wraz z wersją elektroniczną w terminie minimum 14 dni przed planowaną datą egzaminu końcowego (obrony). Czas ten pozwala na zweryfikowanie pracy w systemie antyplagiatowym i analizę tzw. świadectwa weryfikacji (raportu podobieństwa). Na tej podstawie promotor lub Dziekan podejmuje decyzję o dopuszczeniu dyplomanta do egzaminu końcowego lub o podjęciu postępowania dyscyplinarnego.

Z obowiązku cytujemy poniżej zapisy regulaminu antyplagiatowego, obowiązującego w ZPSB. Sądzymy, że warto się z nimi zapoznać.

⁸ www.plagiat.pl

Zarządzenie Rektora Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu nr 7/2009 z dnia 1 listopada 2009r. dot. procedury antyplagiatowej oraz Systemu Plagiat.pl

§ 1. Teksty prac licencjackich i magisterskich przeznaczonych do obrony muszą być złożone w odpowiednim dziekanacie, w postaci wydruku komputerowego oraz w formie pliku elektronicznego, zapisanego na nośniku CD lub DVD, na co najmniej 2 tygodnie przed wyznaczonym terminem obrony.

§ 2. Format pliku elektronicznego, o którym mowa w § 1. został szczegółowo określony w Regulaminie, będącym załącznikiem do niniejszego Rozporządzenia i integralną częścią niniejszego Rozporządzenia.

§ 3. Wybrane przez promotorów lub wskazane przez dziekanów prace licencjackie i magisterskie będą sprawdzane pod względem samodzielności ich autorów przy pomocy elektronicznego systemu antyplagiatowego Plagiat.pl. Sprawdzanie prac polegające na zidentyfikowaniu nieuprawnionych zapożyczeń dotyczących znaczących fragmentów tekstu, ma charakter prewencyjny. Prace w których wykryte zostaną takie zapożyczenia nie zostaną dopuszczone do obrony. Sposób i kryteria weryfikacji prac określa Regulamin.

§ 4. Oceny, czy praca zawiera nieuprawnione zapożyczenia, o których mowa w § 3, dokonuje, na podstawie Raportu podobieństwa wygenerowanego przez system Plagiat.pl, promotor przy pomocy odpowiedniego Operatora systemu.

§ 5. Warunkiem dopuszczenia pracy do obrony jest otrzymanie Raportu podobieństwa opatrzonego odpowiednią parafą o której mowa w regulaminie.

§ 6. Jeżeli w wyniku oceny, o której mowa w § 4, praca została uznana za plagiat, to zgodnie z art. 214 Ustawy z dnia 25 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, wszczynane jest postępowanie dyscyplinarne, w trybie określonym przez ustawę.

§ 7. Niniejsze rozporządzenie wchodzi w życie dnia 2 listopada 2009r.

3.3. Egzamin dyplomowy

Zakładamy, że dotarłeś do końca procesu pisania swojej pracy promocyjnej. Zakładamy też, że Twoja praca została pozytywnie oceniona przez promotora i zaakceptowana do obrony. Jeśli tak, to czas na podjęcie kolejnego (już ostatniego) wyzwania – tj. **podejście do egzaminu dyplomowego**. Egzamin ten w istocie swojej pełni rolę obrony pracy promocyjnej, jednak ze względu na fakt, że na egzaminie przyjdzie Ci odpowiadać również na pytania niezwiązane z tematyką Twojej pracy jest tak naprawdę przekrojowym egzaminem ustnym. Zakres egzaminu wynika z zapisów zarządzenia Rektora ZPSB dotyczącego procedur dyplomowych obowiązujących w Uczelni, dla poszczególnych poziomów i rodzajów studiów. Poniżej przedstawiamy główne informacje dotyczące wymagań na egzaminach dyplomowych, według następującej kolejności:

1. Egzamin magisterski
2. Egzamin dyplomowy (licencjacki, inżynierski)
3. Obrona pracy dyplomowej na studiach podyplomowych
4. Obrona dysertacji MBA

I tak, zgodnie ze wspomnianym zarządzeniem, magistrant w trakcie **egzaminu magisterskiego** prezentuje główne założenia i wnioski ze swojej rozprawy, a następnie udziela odpowiedzi na 3 pytania (w tym pytanie 1 i 2 są losowane, pytanie 3 dedykowane), w następujących zakresach:

- **pytanie 1 – nauki ogólne i kierunkowe** – czyli w przypadku studentów kierunku Ekonomia to głównie pytania z szeroko pojętej problematyki ekonomicznej, w przypadku magistrantów innych kierunków – co oczywiste – pytanie to obejmuje problematykę właściwych nauk (dyscyplin naukowych)
- **pytanie 2 – przedmioty specjalizacyjne** – czyli pytanie z zakresu wybranej przez studenta specjalności na danym kierunku (warto przedyskutować ten zakres z promotorem).
- **pytanie 3 – pytanie dotyczące problematyki objętej w pracy magisterskiej.**

Zarządzenie Rektora ZPSB nr 7/2007 w sprawie Regulaminu procedur dyplomowych dla I i II stopnia studiów na Wydziale Ekonomii i Informatyki, Wydziale Nauk Społecznych oraz Wydziałach Przedsiębiorczości w terenie - wypis

PROCEDURA DYPLMOWA DLA STUDIÓW II*

1. **FORMA** : Procedura dyplomowa dla studiów II* obejmuje pracę magisterską oraz obronę pracy magisterskiej. Obronę przeprowadza Komisja Obron II*.
2. **KOMISJA**: W skład Komisji Obron II* wchodzi: Dziekan lub Rektor lub Prorektor (lub wskazany samodzielny pracownik naukowy) jako przewodniczący Komisji, Promotor pracy magisterskiej oraz Recenzent pracy magisterskiej.
3. **PRZEBIEG OBRONY**: Student przedstawia krótką prezentację tez i wniosków pracy magisterskiej oraz odpowiada na 3 pytania, według następującej struktury:
 - pytanie 1 – nauki ogólne i kierunkowe
 - pytanie 2 – przedmioty specjalizacyjne
 - pytanie 3 – pytanie od recenzenta dotyczące problematyki objętej w pracy magisterskiej.
4. **PYTANIA EGZAMINACYJNE**: Rady Wydziałów opracowują listę zagadnień i obszarów problemowych będących podstawą dla pierwszego pytania (minimum 50 pozycji). Promotor opracowuje listę zagadnień z obszaru specjalności (minimum 20 pozycji). Obie listy są udostępniane studentom przystępującym do obrony.

Bardzo podobnie kształtuje się struktura pytań na **egzaminie dyplomowym (końcowym), wieńczącym studia I stopnia (zob. zarządzenie poniżej).**

Zarządzenie Rektora ZPSB nr 7/2007 w sprawie Regulaminu procedur dyplomowych dla I i II stopnia studiów na Wydziale Ekonomii i Informatyki, Wydziale Nauk Społecznych oraz Wydziałach Przedsiębiorczości w terenie - wypis

PROCEDURA DYPLMOWA DLA STUDIÓW I*

1. **FORMA** : Procedura dyplomowa dla studiów I* obejmuje egzamin końcowy oraz tzw. projekt końcowy. Egzamin końcowy przeprowadza Komisja Egzaminów Końcowych I*.
2. **KOMISJA**: W skład Komisji Egzaminów Końcowych I* wchodzi Promotor projektu końcowego oraz minimum jeden pracownik z minimum kadrowego Wydziału ze stopniem doktora.
3. **PRZEBIEG EGZAMINU**: Student przedstawia prezentację wyników badawczych tzw. projektu końcowego oraz odpowiada na 3 pytania, według następującej struktury:
 - pytanie 1 – nauki ogólne i kierunkowe
 - pytanie 2 – przedmioty specjalizacyjne
 - pytanie 3 – pytanie dotyczące problematyki objętej w projekcie końcowym
4. **PYTANIA EGZAMINACYJNE**: Rady Wydziałów opracowują listę zagadnień i obszarów problemowych będących podstawą dla dwóch pierwszych pytań (minimum 40 pozycji). Promotor opracowuje listę zagadnień z obszaru specjalności (minimum 20 pozycji). Obie listy są udostępniane studentom przystępującym do egzaminu końcowego.

Zwróć uwagę, że możesz się solidnie przygotować do tak skonstruowanego egzaminu dyplomowego. Zgodnie bowiem z zarządzeniem Rektora ZPSB, zagadnienia dotyczące pytania 1 i 2 powinny być udostępnione magistrantom i dyplomantom przed obroną. Zwróć się w tej sprawie do promotora.

Analogiczny charakter do przedstawionych powyżej egzaminów magisterskiego i dyplomowego mają **obrony prac dyplomowych na studiach podyplomowych, w tym również obrony dysertacji MBA**. Zgodnie z regulaminem studiów podyplomowych regulaminem Programu MBA, obrony odbywają się w formie egzaminu ustnego składanego przed komisją. W skład Komisji Obron dla studiów podyplomowych i MBA, wchodzi: promotor, recenzent (tylko w przypadku prac MBA) oraz przewodniczący Komisji (zwykle Dyrektor Studiów Podyplomowych i MBA).

W przypadku **obrony pracy dyplomowej na studiach podyplomowych zakres egzaminu dyplomowego jest zawężony do obszaru zagadnień związanych z kierunkiem studiów**. Można uznać więc, że jest to przekrojowy egzamin końcowy, w ramach którego słuchacz musi wykazać się wiedzą ze wszystkich modułów, składających się na program danych studiów. Dodatkowo ostatnie pytanie ma związek z tezami pracy dyplomowej i w jego ramach może się odbyć Twoja prezentacja założeń i głównych wniosków z pracy.

Z kolei w przypadku **obrony dysertacji MBA, dyplomant losuje pierwsze pytanie przekrojowe z zakresu szeroko rozumianej problematyki ekonomii i zarządzania**. Drugie pytanie dedykowane jest dyplomantowi przez promotora i musi dotyczyć obszaru specjalizacji słuchacza, czyli zagadnień poruszanych w dysertacji. W końcu trzecie pytanie, autorstwa recenzenta pracy stanowi akt obrony tezy pracy. Warto przypomnieć, że obrona dysertacji MBA rozpoczyna się ok. 10-minutową prezentacją koncepcji badawczej przyjętej w dysertacji.

Rozumiemy, że egzamin końcowy czy obrona pracy, niezależnie od swojej formy i zakresu jest dla Ciebie wydarzeniem stresującym. Cóż – nikt z nas nie lubi zdawać egzaminów, w końcu jest to forma weryfikacji naszej wiedzy i umiejętności prezentowania swoich racji. Niestety nie potrafimy Ci pomóc w rozładowaniu tego stresu. Odwrotnie, mamy przekonanie, że **stres egzaminacyjny jest naturalnym i integralnym elementem procesu kształcenia**. Z naszych doświadczeń wynika jednak, że w wielu przypadkach stres wpływa na zdającego egzamin konstruktywnie i mobilizująco. Tak, to możliwe - wykorzystaj więc swoje emocje przedegzaminacyjne do doenergetyzowania siebie. Równie ważne jest perfekcyjne przygotowanie się do egzaminu, tak żeby osiągnąć maksymalne zaufanie do posiadanej wiedzy. O innych elementach przygotowania się do samego egzaminu / obrony piszemy poniżej.

Przed egzaminem warto omówić z promotorem formę i zakres prezentacji założeń Twojej pracy magisterskiej /projektu dyplomowego / pracy dyplomowej / dysertacji MBA. Niektórzy promotorzy sugerują przygotowanie prezentacji multimedialnej, inni preferują krótką przemyślaną wypowiedź. Wszyscy promotorzy są jednak zgodni, co do tego, że Twoje wystąpienie dotyczące problematyki pracy czy projektu nie może być długie. Cała sztuka polega na tym, żeby **w ciągu ok. 10 minut omówić elementy koncepcji pracy i zreferować kluczowe wnioski**. Pamiętaj, że członkowie komisji mogą zadać Tobie dodatkowe pytania w tych kwestiach. Mogą również zadać dodatkowe pytania (zwykle są to pytania uzupełniające lub pomocnicze) w odniesieniu do wylosowanych przez Ciebie pytań.

Dobrym obyczajem akademickim jest udzielenie magistrantowi/dyplomantowi czasu na przygotowanie się do odpowiedzi. Zatem po wylosowaniu pytań będziesz miał okazję **przemyśleć swoją strategię odpowiedzi**. Może się zdarzyć, że po wylosowaniu pytań masz poważne wątpliwości, a może po prostu nie rozumiesz brzmienia pytania. Masz prawo w takim przypadku poprosić o wyjaśnienie sensu pytania. Czas na przygotowanie się do odpowiedzi staraj się wykorzystać jak najlepiej. Sugerujemy zapisanie na kartce kluczowych elementów Twojej odpowiedzi. Ma to być rodzaj „ściągawki”, która wyratuje z opresji na wypadek gdyby stres egzaminacyjny uwięził Twoje myśli lub głos. **W żadnym przypadku nie pisz elaboratu** – niestety dysponujesz bardzo limitowanym czasem na przygotowanie (zwykle ok. 7-15 minut) – więc zapewne nie zdążysz napisać gotowego wypracowania.

Przystępując do odpowiedzi, **staraj się zachować narzuconą kolejność pytań**. Twoja ewentualna propozycja zmiany tej kolejności - choć nie jest to niedozwolone – będzie najprawdopodobniej odczytana jako próba uniknięcia odpowiedzi na pytanie, na które czujesz się najślabszy. Choć w żadnym przypadku nie zakładamy złośliwości czy złych intencji komisji, to jednak może się zdarzyć, że komisja odrzuci Twoją prośbę o zmianę kolejności odpowiedzi.

Udzielając odpowiedzi **należy trzymać się konsekwentnie tematu**. Uwierz, że doświadczenie członków komisji szybko pozwala zdemaskować magistranta, który z braku wiedzy błądzi i próbuje metodą szybkich dygresji sprowadzić dyskusję na inny temat. Niestety nienajlepszą strategią jest też otwarte przyznanie się do braku wiedzy na dany temat. Absolutnie niedopuszczalną taktyką jest milczenie. Pamiętaj, musisz dać szansę komisji na ocenienie Twoich odpowiedzi. Masz oczywiście prawo do błędów, masz prawo do stresu, jednak musisz podjąć wyzwanie i stawić czoło nawet najtrudniejszym pytaniom.

Rozdział IV

Metodologia badań społecznych w pracach promocyjnych

4.1. Etapy procesu badawczego

Szanowny Studencie, w rozdziale tym postaramy się udzielić rad i wskazówek, które ułatwią przejście przez etap przygotowywania pracy postrzegany jako jeden z najtrudniejszych – czyli etap badawczy.

Żeby ułatwić sobie życie, a tym samym zaoszczędzić stresu, najlepiej podejść do pracy w sposób planowy. Wydaje się to truizmem, ale ta prawda w przypadku zrealizowania części empirycznej pracy wydaje się niezwykle ważna. Lepiej wziąć sobie do serca maksymę mówiącą, że „nie od razu Kraków zbudowano” niż „dla chcącego nic trudnego” bo takie podejście zazwyczaj kończy się karkołomnym wyczynem napisania pracy w dwa tygodnie – o jakości takiego „dzieła” już nie wspomnę.

Etap I - Problem badawczy

Niemal każdego studenta zabierającego się za pisanie pracy dyplomowej męczy pytanie: Od czego zacząć? Nie ma prostszej odpowiedzi niż ta: trzeba zacząć od początku, czyli postawienia **problemu badawczego**.

Zabierając się za jego formułowanie powinno się uwzględnić kilka kwestii:

1. Wybierając problem badawczy kieruj się tym co cię interesuje, co wzbudza Twoją ciekawość. Czasami studenci, sugerując się radami innych wybierają tematy uchodzące za łatwe, choć ich kompletnie nie interesujące. W takim przypadku sami skazują się na obcowanie z tematyką, dla nich nudną, a tym samym nie inspirującą do badawczego wysiłku.
2. Określając problem mierz siły na zamiary. Zastanów się, czy uwzględniając swoje umiejętności i dostępne środki jesteś w stanie ogarnąć daną problematykę. Lepiej wybrać problem węższy, konkretniejszy niż szeroki, dobrze brzmiący, ale trudny do przełożenia na badawczą praktykę.
3. Jeśli już zdecydowałeś się na problem badawczy bądź konsekwentny i nie popadaj po pewnym czasie w zwątpienie czy to aby na pewno dobry temat do badań. Jeśli już jesteś zaangażowany w pracę to szkoda włożonego wysiłku i czasu na rozpoczęcie całego procesu od początku. A nowo wybrany temat może się okazać po czasie wcale nie lepszy od poprzedniego.

Jeśli określony został główny problem badawczy, wówczas skonkretyzuj go w postaci **problemów szczegółowych**. Jaki jest sens stawiania problemów szczegółowych?

Problemy szczegółowe:

- pomogą Ci usystematyzować sferę badanej problematyki i dookreślić problem badawczy,
- dzięki nim rozbierasz problem główny na czynniki pierwsze,
- muszą być teoretycznie i logicznie powiązane z problemem głównym,
- są warunkiem ostatecznego ustosunkowania się do problemu głównego.

Pamiętaj:

Problem główny jak i szczegółowe możesz sformułować w postaci zdań twierdzących, wówczas mają charakter bardziej hasłowy (np. *Czynniki wpływające na stopień urbanizacji.*) lub pytań (np. *Jakie są przyczyny przemocy w rodzinie?*). Ten drugi sposób ułatwia formułowanie hipotez, gdyż są one

Etap II - Hipotezy

Gdy sformułowane zostały już problemy i główny, i szczegółowe, czyli wyznaczyłeś zakres problematyki badawczej, przechodzisz do **skonstruowania hipotez**, czyli przyjętych przez siebie założeń, wynikających z postawionych problemów.

Tworząc hipotezy postaraj się, by były:

- konkretne określi oczekiwany związek pomiędzy zmiennymi np. *Prawdopodobieństwo przemocy w rodzinie zmniejsza się wraz ze wzrostem zamożności rodziny, a nie Przemoc w rodzinie i zamożność są ze sobą powiązane;*
- jednoznaczne, czyli jasno sformułowane;
- niewartościujące np. *Mieszkańcy dużych miast wykazują **pozytywne** postawy wobec przedstawicieli mniejszości seksualnych, a nie Mieszkańcy miast wykazują **lepszą** postawę wobec przedstawicieli mniejszości seksualnych.;*
- w jakimś sensie odkrywcze, a nie banalne powielając istniejące już poprawne schematy myślowe np. *Motywacja jest istotna w procesie zarządzania firmą.;*
- sprawdzalne za pomocą dostępnych metod, czyli każda hipoteza musi zostać zweryfikowana (potwierdzona lub sfalsyfikowana). Nie można konstruować hipotez, których prawdziwości nie mamy możliwości sprawdzić.

Pamiętaj:

- Skonstruowane przez Ciebie hipotezy mają bezpośrednie przełożenie na skonstruowanie narzędzia badawczego. Niezależnie jakim narzędziem będziesz się posługiwał, zastosowanie go powinno ci umożliwić zweryfikowanie postawionych hipotez. Stąd każda hipoteza powinna znaleźć swoje odniesienie w narzędziu badawczym.
- Tworząc hipotezy możesz opierać się: na istniejących teoriach, na poczynionych obserwacjach lub polegać na własnej intuicji.
- Hipotezy, które skonstruujesz nie muszą być zgodne ze stanem faktycznym – nikt nie oczekuje od Ciebie, że będziesz jasnowidzem. Po to przystępujesz do badania, żeby sprawdzić słuszność swoich przypuszczeń.

Konceptualizacja używanych pojęć

Formułując problemy badawcze i hipotezy posługiwałeś się różnymi pojęciami, których znaczenie powinieneś wyjaśnić. Jeśli zainteresował Cię problem przemocy wśród młodzieży, to zastanów się: co dokładnie masz na myśli używając pojęcia przemoc?; czy istnieją różne możliwe rodzaje przemocy?; jeśli tak to jakie?. Możesz oczywiście posłużyć się istniejącymi już definicjami, stosując je literalnie lub zmodyfikować je do swoich potrzeb, możesz stworzyć własne definicje, pamiętajając jednak, że to co sam wymyślisz, nie może być sprzeczne z kanonem znaczeń przyjętym w odniesieniu do obowiązującej w ramach danej nauki aparatury pojęciowej. Pamiętaj, że wyjaśniając znaczenie jakiegoś pojęcia, wyjaśniasz znaczenie zastosowane przez Ciebie, w twoim badaniu, a nie tworzysz uniwersalną definicję.

Przegląd literatury

Jeśli już określiłeś cel swoich wysiłków badawczych, sprawdź co inni napisali na ten temat. Przeglądając literaturę zwróć uwagę na istniejące teorie i badania zbieżne z wybraną przez siebie problematyką. Zastanów się w jakich aspektach istniejące teorie są spójne, a w jakich się różnią. Jeśli istnieją badania z interesującą Cię dziedziny zwróć uwagę jakimi narzędziami badawczymi posługiwali się badacze, do jakich doszli wniosków, ale również przyjrzyj się jakie błędy zostały przez nich popełnione.

Etap III - Konstruowanie planu badawczego

Jeśli już odpowiedziałeś sobie na pytanie jaki problem podejmiesz w swoich badaniach, czyli co chcesz badać, musisz stworzyć plan badawczy, w którym określisz jak zamierzasz osiągnąć założony cel, czyli zweryfikować wcześniej postawione hipotezy. Żeby to osiągnąć musisz określić: Kogo będziesz badać? Kiedy dokonasz pomiaru? Jakim narzędziem się posłużysz? Co zostanie objęte zakresem badań?

Wybór obiektu badań

Konstruując plan badawczy powinieneś określić kogo będziesz badał. W badaniach społecznych masz dość dużą dowolność, bo jednostką analizy może być prawie wszystko. Zastanów się więc, czy w twoim badaniu jednostkami analizy są:

- jednostki indywidualne (pojedynczy ludzie),
- grupy (rodziny, gangi, związki zawodowe),
- organizacje (przedsiębiorstwa, szkoły, supermarkety),
- wytwory społeczne (książki, raporty, samochody).

Określenie jednostki analizy jest istotne dla sposobu przeprowadzenia badania oraz dla zakresu sformułowania ostatecznych wniosków. Dlatego na tym etapie musisz zdecydować czy badasz szkoły czy ich dyrektorów, bezrobotnie czy bezrobotnych, małżeństwa czy każdego z małżonków osobno.

Określenie dostępności

Jeśli określiłeś co jest jednostką analizy w twoim badaniu zastanów się, w jakim stopniu jednostki, które planujesz poddać badaniu są dla Ciebie dostępne. Czy aby do nich dotrzeć potrzebujesz jakiś pozwoleń czy z wyprzedzeniem pozyskanych zgód? Zdecyduj, czy chcesz przebadać wszystkie jednostki wchodzące w skład danej populacji? Czy wielkość populacji, jej rozproszenie i środki, którymi dysponujesz pozwalają Ci na to? Jeśli zdecydowałeś, że właściwą rzeczą będzie dobranie próby, to zastanów się jakim sposobem doboru próby się posłużysz.

Sposoby doboru próby

Dobierając próbę do swojego badania możesz posłużyć się m.in.:

1. losowym doborem próby – czyli takim doborem, w którym każda jednostka populacji ma takie samo, niezerowe prawdopodobieństwo znalezienia się w próbie. W ramach tego sposobu tworzenia próby możemy wyróżnić jako najczęściej spotykane:
 - losowanie indywidualne nieograniczone,
 - losowanie systematyczne (losowanie co k-tego elementu populacji),
 - losowanie warstwowe (losowania przeprowadzone w wyróżnionych warstwach w ramach populacji, tak aby odwzorować jej strukturalne zróżnicowanie).
2. nielosowym doborem próby – czyli takim doborem, w którym nie każdy element populacji ma takie same szanse znalezienia się w próbie. Chcąc posłużyć się tym sposobem masz do wyboru:
 - próbę okolicznościową – tworzą ją osoby łatwo dostępne (np. inni studenci, sąsiedzi)
 - próbę celową – badacz dobiera osoby arbitralnie, w oparciu o własną wiedzę, starając się odwzorować skład populacji,
 - metodę kuli śnieżnej – stosuje się ją w przypadku, gdy członkowie danej populacji są trudni do zidentyfikowania. Badacz zbiera dane o członkach danej populacji, których dało mu się odszukać, następnie prosi ich o pomoc w nawiązaniu kontaktu z innymi osobami z badanej populacji
 - próbę kwotową – spośród metod nielosowych starająca się jak najwierniej odwzorować rzeczywistą populację.

Określenie wymiaru czasowego badań

Po podjęciu decyzji odnośnie tego co chcesz badać i kogo, nadszedł moment na określenie czasu w jakim będziesz przeprowadzał badanie. Czas pełni ważną funkcję w planowaniu badań – wymusza ich konkretną organizację, ale również jest istotny przy określaniu

związków przyczynowo-skutkowych oraz wpływa na możliwość uogólniania wyników badań. Uwzględniając wymiar czasowy możesz zdecydować się na:

- badania przekrojowe – są to badania przeprowadzone w jednym momencie czasowym, czyli tu i teraz. Do takich badań należą m.in. badania opisowe określające aktualny stan rzeczy oraz badania eksploracyjne wyjaśniające zaistniałe wydarzenia. Minusem tych badań jest to, że pełniąc funkcję „zdjęcia” nie uprawniają do rozciągania wniosków na dłuższą perspektywę czasową;
- badania dynamiczne – ich ideą jest obserwowanie tego samego zjawiska w dłuższej perspektywie czasowej, do takich badań należą:
 - badania trendów,
 - badania kohort demograficznych,
 - badania panelowe.

Wybór metody badawczej

Na tym etapie musisz podjąć decyzje dotyczącą tego jakim narzędziem chcesz się posłużyć. Każda z metod ma swoje wady i zalety, a do badania pewnych problemów niektóre metody sprawdzą się bardziej niż inne. Zastanów się więc, czy metoda wobec, której się skłaniasz jest tą najbardziej optymalną i faktycznie pozwoli Ci zbadać to co zaplanowałeś.

Dla zwiększenia jakości wybranego przez Ciebie narzędzia określ, czy jest ono **rzetelne i trafne**.

Rzetelność to stałość metody pomiaru. Jeśli skonstruowaliśmy rzetelnie pytanie sondażowe, to u danej osoby powinniśmy uzyskiwać tą samą odpowiedź za każdym razem, gdy to pytanie zadajemy. Analogicznie narzędzie jest rzetelne jeśli powtórne jego zastosowanie u tej samej osoby dało by nam te same rezultaty. Jeśli natomiast pojawiły by się różnice w interpretacji pytań, a tym samym i inne odpowiedzi to narzędzie charakteryzowało by się niską rzetelnością.

Trafność jest to cecha pomiaru, stwierdzająca, czy skonstruowane narzędzie faktycznie mierzy to co miało zmierzyć. Jeśli zamierzasz zbadać opinię Polaków na temat przyczyn bezrobocia w kraju, to upewnij się, że zadawane przez ciebie pytania zmierzają do wyjaśnienia właśnie tej kwestii, a nie np. opinii respondenta na temat własnej sytuacji na rynku pracy.

Tab. 4. 1. Metody badań - ich główne wady i zalety

METODA	ZALETY	WADY
Badania sondażowe (prowadzone przez ankietera)	<ul style="list-style-type: none"> - umożliwiają zadanie wielu pytań, - pozwalają kontrolować sytuację w jakiej przeprowadzane jest badanie, - zapewniają wysoki odsetek odpowiedzi, - umożliwiają pozyskanie pełniejszych informacji (możliwość dopytania respondenta), - duża wszechstronność metody. 	<ul style="list-style-type: none"> - mniejsza anonimowość niż w przypadku samodzielnego wypełniania kwestionariusza ankiety przez respondenta, - niekorzystny wpływ osoby prowadzącej wywiad (może zostać źle odebrana), - trudność w pozyskaniu pogłębionych informacji, - niemożność dostępu do „społecznego tła” podawanych odpowiedzi, - ograniczona możliwość zweryfikowania prawdziwości odpowiedzi.
Badania terenowe (obserwacja)	<ul style="list-style-type: none"> - możliwość zbadania zachowań ludzi w naturalnych warunkach, - pozyskanie informacji „z pierwszej ręki”, - możliwość zrozumienia subiektywnych znaczeń nadawanych przez badanych, - możliwość pozyskania informacji niedostępnych za pomocą innych metod 	<ul style="list-style-type: none"> - trudność uzyskanie dostępu do wybranych lokalizacji, - trudność w rejestrowaniu obserwacji, - problem z zachowaniem bezstronności, szczególnie w przypadku obserwacji uczestniczącej, - problem z właściwą interpretacją
Analiza treści	<ul style="list-style-type: none"> - badanie niereaktywne, czyli nie ingerujące w materiał badawczy, co niweluje ewentualne zakłócenia obecne podczas pozyskiwania materiału badawczego 	<ul style="list-style-type: none"> - trudność uchwycenia kontekstu w jakim powstawał analizowany materiał, - niemożność pozyskania pogłębionych informacji, - problemy interpretacyjne (co autor miał na myśli)
Analiza danych wtórnych	<ul style="list-style-type: none"> - łatwy dostęp do materiału, - małe nakłady pracy i czasu dla pozyskania materiału, - możliwość prowadzenia analiz historyczno – porównawczych, - możliwość replikowania, - niereaktywność badania. 	<ul style="list-style-type: none"> - ograniczony dostęp do sposobu w jaki analizowane dane zostały zebrane, - możliwość powielenia czyjegoś błędu
Eksperyment	<ul style="list-style-type: none"> - możliwość kontrolowania w dużym stopniu czynników wewnętrznych i zewnętrznych, - możliwość kontrolowania wprowadzenia zmiennej niezależnej (bodźca), - możliwość określenia kierunku zależności przyczynowo-skutkowej 	<ul style="list-style-type: none"> - mała możliwość odtworzenia warunków naturalnych, - trudności w skonstruowaniu reprezentatywnej próby, - możliwość uwrażliwiającego oddziaływania pomiaru początkowego (pretestu)

Źródło: Opracowanie własne

Wskazówki do konstruowania kwestionariusza ankiety

Studenci, przygotowując swoje prace dyplomowe najczęściej odwołują się do techniki popularnej i przystępnej dla każdego, czyli badania sondażowego prowadzonego w oparciu o kwestionariusz ankiety. Metoda, choć nie nazbyt trudna, może przysporzyć pewnych kłopotów.

Przed wszystkim pamiętaj, że kwestionariusz powinien posiadać pewną **strukturę**, czyli uporządkowane elementy stanowiące o jego użyteczności. I tak, zaczynając od początku w kwestionariuszu powinny się znaleźć takie elementy jak:

- **nagłówek** – może to po prostu być „Kwestionariusz ankiety”;
- **list do respondenta**, w którym ty jako badacz zwracasz się bezpośrednio do osoby badanej, przedstawiając się, informując o naukowym celu twojego badania i zapewniając anonimowość. List nie powinien być długi - wystarczą dwa, trzy zdania. Pamiętaj, że celem listu, jest zachęcenie respondenta do wzięcia zaangażowanego udziału w badaniach i zapewnienie mu poczucia bezpieczeństwa. Aby zwiększyć skuteczność swojego listu napisz go w języku dostosowanym do twojego respondenta (inaczej powinieneś zwracać się do gimnazjalistów, a inaczej do kombatanów);
- **instrukcja** – czyli wyjaśnienie właściwego sposobu udzielania odpowiedzi na pytania. Jeśli pytania, które przygotowałeś są w tym samym formacie, tzn. sposób udzielania odpowiedzi dla każdego jest taki sam, wówczas wystarczy, że po liście zawrzesz instrukcje, w której krótko i zrozumiale wyjaśnisz jak należy udzielać odpowiedzi na pytania. Jeśli posłużyłeś się pytaniami w różnych formatach, to wówczas możesz zawrzeć instrukcje przy każdym pytaniu, odróżniając ją czy to kolorem, czy czcionką od pytania, któremu towarzyszy;
- **pytania** - w kwestionariuszu zasadniczo mamy do czynienia z dwoma rodzajami pytań. Jedne to pytania dotyczące faktów, czyli tzw. pytania metryczkowe, drugie pytania dotyczące subiektywnych doświadczeń respondenta. Ważne jest, aby oba rodzaje pytań nie zostały przemieszane. Konstruując pytania dotyczące subiektywnych doświadczeń respondenta, możesz posłużyć się pytaniami otwartymi (nie narzucasz liczby i jakości udzielanych odpowiedzi) lub pytaniami zamkniętymi (respondent wybiera odpowiedź z kafeterii przygotowanej przez ciebie). Jeśli chcesz uzyskać odpowiedzi dotyczące konkretnych opinii, zdarzeń czy zachowań to posłuż się pytaniami zamkniętymi, jeśli natomiast oczekujesz pogłębionej odpowiedzi skorzystaj z pytania otwartego. Układając pytania zwróć uwagę na:
 - odpowiednie słownictwo – czyli takie, które jest dopasowane i zrozumiałe dla respondenta, unikaj języka naukowego (konformizm, anomia, dekonstrukcja, inflacja) jeśli nie masz pewności, że są zrozumiałe przez respondenta. Unikaj również „słów worków”, które można różnie interpretować np. *Czy jesteś liberalem?*;
 - nieschematyczność pytań – zastosowanie w kwestionariuszu jednego formatu pytań (każde pytanie zaczyna się od „czy” i posiada takie same możliwe odpowiedzi „tak”, „nie”, „nie wiem”), powoduje znużenie respondenta i pojawienie się automatyzmu odpowiadania bezrefleksyjnie;
 - obecność pytań sugerujących – w kwestionariuszu nie powinny znaleźć się pytania sformułowane tak, aby respondent czuł presję udzielenia określonej odpowiedzi np. *Czy powinniśmy wspierać finansowo kraje, gdzie ludzie umierają*

z głodu?; lub pytania narzucające określone założenia np. *Jak często Pan/i bije swojego współmałżonka?;*

- obecność pytań zagrażających – są to pytania wywołujące lęk lub zakłopotania, dotyczące zachowań nielegalnych, niezgodnych z normami i kontrowersyjnych np. *Czy zdarzyło się Pan/i zataić dochody przez Urzędem Skarbowym?;* Pojawienie się ich w kwestionariuszu rodzi ryzyko wystąpienia zafalszowywania odpowiedzi przez respondenta;
- obecność pytań o podwójnej treści – są to pytania, które zawierają w sobie dwie lub więcej kwestii, o które chciał zapytać badacz np. *Czy przemoc w rodzinie i bezrobocie to najważniejsze problemy trapiące Polskę?;*
- **podziękowania** – wystarczy krótkie „Dziękuję” na końcu kwestionariusza, po udzieleniu odpowiedzi na wcześniej zadane pytania.

Pamiętaj:

Od jakości planu badawczego i staranności z jaką zaplanowałeś każdy z jego etapów zależy jakość twojego badania.

Jeśli chcesz upewnić się, czy narzędzie badawcze, które skonstruowałeś jest poprawne, możesz przeprowadzić mały pilotaż, nawet wśród znajomych, aby przekonać się czy twój sposób myślenia pokrywa się z tym jak odbierają pytania ankietowe potencjalni odbiorcy.

Etap IV - Przystąpienie do badania

Gdy skonstruowałeś plan badawczy nadchodzi czas, aby przetestować to co opracowałeś w praktyce. Cały przebieg pomiaru i zbierania danych będzie zróżnicowany w zależności od tego jakim narzędziem posłużyłeś się w badaniu. Pamiętaj jednak, że ważny dla wyników badania jest Twój kontakt z respondentem (oczywiście z wyłączeniem technik niereaktywnych, gdzie takiego kontaktu w ogóle nie ma). To czy zostaniesz oceniony jako osoba wiarygodna, godna zaufania i kompetentna jest kluczem do Twojego badawczego sukcesu. Nie zapomnij, że nie pracujesz tylko dla siebie, ale wystawiasz też świadectwo innym badaczom. Jeśli naruszysz czyjeś zaufanie, nie zachowasz poufności danych to nadwątlisz opinię i innych badaczy.

Etap V - Analiza danych

Na tym etapie przystępujesz do przeglądu i analizy zebranego materiału. Aby jednak poddać analizie dane, którymi dysponujesz musisz je uporządkować. Nie chodzi tu bynajmniej, że musisz zebrane ankiety trzymać w jednym miejscu – choć na początek dobre i to. Chodzi o to, że w różnorodność danych które otrzymałeś należy wprowadzić ład. Taką funkcję ułatwiającą analizę danych spełnia kodowanie, czyli proces przyporządkowywania danych zdefiniowanym wcześniej kategoriom. Nadawanie liczb odpowiadającym im kategoriom powinno następować na podstawie opracowanego klucza (np. dla płci: 1 to kobieta, 2 to

mężczyzna lub dla miejsca zamieszkania: 1 to wieś, 2 to małe miasto, 3 to duże miasto). Zakodowana musi zostać każda odpowiedź. Kodowanie odpowiedzi udzielonych w kwestionariuszu ankiety, gdzie pytania mają gotowe kafeterie odpowiedzi, nie powinno nastroczać większych problemów – po prostu każdej z odpowiedzi przyporządkowujesz, zgodnie z przyjętą logiką, konkretne liczby. Proces kodowania danych jakościowych jest jednak bardziej skomplikowany i wymusza większe zdyscyplinowanie. Uporządkowanie swobodnych wypowiedzi respondenta wymaga, przez zakodowaniem, rzetelnej interpretacji, wycucia i wnikliwości. Gdy zakodujesz zebrany materiał możesz przystąpić, posługując się narzędziami statystycznymi w wypadku danych ilościowych lub dostępnymi teoriami w wypadku danych jakościowych, do właściwej analizy. Jej efektem powinno być ukoronowanie Twojej pracy czyli wykrycie prawidłowości i sformułowanie wniosków.

Etap VI - Sformułowanie wniosków

Na zakończenie wysiłku badawczego przedstawiasz końcowy efekt swojej pracy czyli ostateczne wnioski. Formułując je nie zapomnij odnieść się do hipotez, które założyłeś sobie na wstępie. Wykaż, które z nich zostały potwierdzone, a które obalone. Dokonaj podsumowania osiągniętych rezultatów. Podsumowując spójrz krytycznie na to osiągnąłeś. Oceń narzędzie, które zastosowałeś i omów jego zalety i wady, a także trudności jakie napotkałeś w trakcie badania (pamiętaj, że nikt i nic nie jest doskonałe). Zastanów się na ile wnioski, które sformułowałeś są ważne i czy mają praktyczne zastosowanie. Skonfrontuj rezultaty swojej pracy z dokonaniem innych badaczy.

Więcej znajdziesz w:

1. Babie E., *Badania społeczne w praktyce*. Warszawa 2004
2. Nachmias D, Frankrord – Nachmias Ch., *Metody badawcze w naukach społecznych*, Poznań 2001
3. Lofland J., Snow D., Anderson L., *Analiza układów społecznych. Przewodnik metodologiczny*. Warszawa 2010,
4. Nowak S., *Metody badań socjologicznych*. Warszawa 2010
5. Silverman D., *Prowadzenie badań jakościowych*. Warszawa 2008
6. Konecki K., *Studia z metodologii nauk jakościowych*. Warszawa 2000

Rozdział V

Metodologia i organizacja badań ekonomicznych w pracach promocyjnych

5.1. Proces badawczy o charakterze ekonomicznym – schemat i zasady realizacji

Jak już wcześniej zostało powiedziane, zasadniczą cechą pracy promocyjnej (mającej w pewnym stopniu znamiona pracy naukowej) jest podjęcie działań o charakterze badawczym. Celem badań naukowych w naukach ekonomicznych jest lepsze zrozumienie reguł, praw kształtujących funkcjonowanie gospodarki zarówno w jej wymiarze mikroekonomicznym, jak i makroekonomicznym.

Ogół czynności badawczych stojących przed autorem pracy można podzielić na dwie grupy:

- opracowanie problemu badawczego (rozpoznawanie problemów w dziedzinie interesującej autora),
- rozwiązanie problemu przyjętego do badań.

Należy przy tym zauważyć, że słowo „problem” rozumiemy tu nie tyle jako wyrażenie ilustrujące jakieś trudności, ile jako pytanie o istotę ważnych i skomplikowanych – z punktu widzenia badacza - zjawisk. Problemy ekonomiczne bywają naukowe i praktyczne. Czysto naukowe (czyli teoretyczne) problemy ekonomiczne oznaczają obiektywny brak ścisłej i pewnej wiedzy w jakimś obszarze, i wymagają badań metodycznych. W pracach promocyjnych mamy zazwyczaj do czynienia z **problemami praktycznymi**. Ich właściwość polega na tym, że powstają wtedy, gdy istniejący zasób wiedzy naukowej nie pozwala podmiotom gospodarczym osiągać celów gospodarczych efektywnie. Przedmiotem badań ekonomicznych mogą być zjawiska i podmioty gospodarcze.

Można wyróżnić szereg klasyfikacji badań ekonomicznych, a wśród nich:

- wg kryterium celu badawczego: badania eksploracyjne, opisowe i wyjaśniające (przyczynowe);
- wg kryterium czasu: badania przekrojowe (np. sondaż) i badania dynamiczne (badania trendów, panele);
- wg zastosowanych technik badawczych: badania ilościowe i jakościowe.

Realizacja tematu badawczego nie jest zadaniem łatwym, efekt końcowy może jednakże przynieść sporo satysfakcji zarówno Tobie, jak i Twojemu promotorowi. Wymaga to jednak m.in. dobrej organizacji prowadzonych badań, na które składa się szereg czynności. Główne

elementy (fazy) procesu badawczego, który powinieneś zrealizować pod kierunkiem swego promotora w ramach seminarium dyplomowego przedstawia rys. 5.1.

Rys. 5.1. Etapy pisania pracy promocyjnej

Źródło: Opracowanie własne

Dla większości badaczy, i tak też może być w twoim przypadku, najważniejszy a zarazem najtrudniejszy jest etap pierwszy: **przygotowanie badań**. W jego ramach należy wykonać następujące zadania:

1. Wybór problemu i ustalenie zakresu badania.
2. Ustalenie i uzasadnienie celu badań (hipotez).
3. Konceptualizacja i operacjonalizacja pojęć.
4. Wybór obiektów do badań faktualnych.
5. Analiza literatury związanej z tematem badania.
6. Wybór (najczęściej) albo opracowanie metod badawczych.

Jak wskazano już wielokrotnie, punktem wyjścia dla podejmowanych w tym etapie działań jest **rozpoznanie i wybór problemu badawczego**, które następuje po określeniu tematu badań (np. z zakresu analizy ekonomicznej, marketingu, konkurencyjności firmy, zarządzania zasobami ludzkimi, polityki ekologicznej państwa, migracji zarobkowych itp.). Dokonując wyboru tematu pracy, możesz kierować się osobistymi preferencjami (zainteresowania; ułatwiony dostęp do określonych danych; potrzeby firmy, w jakiej aktualnie pracujesz lub chcesz pracować itp.), lub potrzebami wynikającymi z obserwacji praktyki gospodarczej. Pomocne na tym etapie mogą być także **studia literaturowe**.

Studiowanie literatury przedmiotu badań jest wskazane (wręcz niezbędne) nie tylko na potrzeby wyboru dziedziny i tematu badań. Literaturę powinieneś wykorzystać także do⁹:

- ustalenia stanu dotychczasowej wiedzy (lub ewentualnych niedostatków wiedzy) w danej dziedzinie;
- wyboru metod badawczych, odpowiednich dla danego tematu;
- porównań w tekście pracy cudzych wyników badań z własnymi;
- wykorzystania niektórych wyników cudzych badań do wypełniania brakujących elementów we własnych badaniach.

Problem wybrany przez Ciebie do realizacji musi być odpowiednio **sprecyzowany i uzasadniony** (ustawienie problemu badawczego powinno być opisane we wstępie do pracy). W związku z tym:

- Wskaż – na podstawie literatury – genezę (motywy) podjętego problemu.
- Sformułuj problem badawczy. Zazwyczaj problem przyjmuje postać pytania głównego, na które poszukujesz odpowiedzi. Dobrze zdefiniowane pytanie badawcze dotyczy aktualnego stanu niewiedzy, jest wyrażone w języku naukowym oraz jest sformułowane tak, że wiadomo jak działać, żeby znaleźć na nie odpowiedź.
- Określ cel badań – co chcesz osiągnąć? W tym względzie, masz następujące możliwości:
 - a. eksplorację – poznanie jakiejś tematyki,
 - b. opis – przedstawienie zjawiska (co?, gdzie?, jak?),
 - c. eksplanację – wyjaśnianie, dlaczego dane zjawisko zachodzi.

Przykład ustawienia problemu badawczego

MOTYW – CIEKAWOŚĆ ⇨ *Ilu Polaków wyjechało z Polski po jej wejściu do UE?*

PYTANIE BADAWCZE ⇨ *Jak kształtuje się skala migracji zagranicznych Polaków po wejściu Polski do UE? Jakie są jej przyczyny?*

CEL PRACY ⇨ *Opis zjawiska - Eksplanacja.*

⁹ S. Stachak, *Podstawy metodologii nauk ekonomicznych*, Książka i Wiedza, Warszawa 2006, s. 63

Następnym zadaniem badacza jest eksplikacja, tzn. uszczegółowienie, doprecyzowanie przyjętego problemu badawczego (lista pytań szczegółowych) oraz **wybór i uzasadnienie hipotez badawczych** (była już o tym mowa w pkt. 2.2.). Hipotezy są stawiane dla uzyskiwania dwóch celów: wyjaśnienia już zaobserwowanego zjawiska (ustalenia ich przyczyn) albo przewidywania nowych faktów. Dobra hipoteza dostarcza odpowiedzi na pytanie wynikające z problemu badawczego, posiada uzasadnienie (czyli wytłumaczenie, dlaczego przyjmujemy tak właśnie) i wiadomo kiedy (przy zajściu jakich zjawisk) można ją uznać za sprawdzoną. Przy zawężaniu listy pytań badawczych należy uwzględnić kryterium teoretyczne (dokonać wyboru pytań najistotniejszych), kryterium metodologiczne (ograniczenia dostępnych metod) oraz kryteria techniczno – organizacyjne (ograniczenia finansowe i czasowe).

Po ustaleniu listy pytań szczegółowych i hipotez, powinna mieć miejsce faza **konceptualizacji**, czyli wyjaśnienie wszystkich użytych pojęć i terminów teoretycznych tak, aby miały jednoznaczny sens empiryczny lub były wyznaczone przez czynności, jakie należy wykonać, aby poznać to zjawisko. To także moment, w którym musisz być gotowy do podjęcia decyzji odnośnie **operacjonalizacji badań**, czyli:

- badanego podmiotu (zbiorowości),
- metod i technik badawczych (metod pozyskiwania informacji),
- jak pozyskać już istniejące informacje i dane,
- sposobu przeprowadzenia badań (metod przetwarzania danych i analizy wyników).

Innymi słowy, musisz przygotować procedury badawcze (metody i narzędzia)¹⁰ pozwalające na empiryczną obserwację rzeczywistych zjawisk, odpowiadających pojęciom uszczegółowionym w fazie konceptualizacji.

Konkretne pojęcia, wynikające z opracowanych pytań problemowych oraz odpowiadających im hipotez – dla potrzeb prowadzonych badań – przekształcane są w **zmienne**. Zmienna jest to właściwość empiryczna mająca dwie lub więcej wartości¹¹. Wartość zmiennej to własności lub cechy, które opisują przedmiot badań (przykładem zmiennej może być wiek, poziom wykształcenia, płeć). W procesie badawczym rozróżnia się zmienne zależne i zmienne niezależne. Zmienna zależna jest to ta właściwość, jaką badacz zamierza wyjaśnić; posługuje się w tym celu zmienną niezależną. Przykład: wielkość zatrudnienia w gminie Gryfice (zmienna zależna) zależy może od liczby ludności w wieku produkcyjnym w gminie Gryfice, poziomu wykształcenia mieszkańców gminy, liczby i struktury przedsiębiorstw działających na terenie gminy (zmienne niezależne). Jedną z hipotez badawczych może zatem brzmieć: mała liczba przedsiębiorstw działających na terenie gminy Gryfice jest jedną z przyczyn niskiej stopy zatrudnienia w tej gminie.

¹⁰ Podstawowe metody badań naukowych omówiono w pkt. 5.2 niniejszego rozdziału.

¹¹ R. Zenderowski, *Technika pisanania ...op.cit.*, s. 25

Zagadnieniem ściśle związanym ze zmiennymi jest **relacja** (rozumiana jako dowolny związek zachodzący między zmiennymi) i jej siła. Zależnie od cech łączących badane podmioty i zjawiska, relacje ekonomiczne zazwyczaj dzielą się na jakościowe i wielkościowe. **Relacje jakościowe** są poznawane przez porównanie cech jakościowych, a **relacje wielkościowe** – przez porównania wymiarów cech mierzalnych. Relacje definiują – ważne na gruncie nauk ekonomicznych - pojęcie **struktury** (zbiór określonych relacji zachodzących pomiędzy składnikami złożonego przedmiotu badań). Wśród wielu odmian relacji, **relacje między przyczynami a skutkami** są traktowane jako najważniejszy cel badań ekonomicznych.

Podsumowując, działania podjęte na etapie operacjonalizacji definiują zakres pracy promocyjnej:

- podmiotowy (kto, jakie podmioty oraz ich aktywność są podmiotem badania?),
- rzeczowo-materialny (jakie fakty, zjawiska, procesy będą analizowane?),
- przestrzenno-terytorialny (gdzie, w jakiej skali, w odniesieniu do jakiego terytorium prowadzone są badania?)
- czasowy (kiedy, w jakim okresie, dotyczące jakiego okresu?).

Jeśli wiesz, co i jak badać – można uznać, że etap przygotowań do badań masz za sobą (w przypadku studiów I lub II stopnia, nie powinno to zająć więcej niż jeden semestr), i możesz przystąpić do kolejnego etapu, jakim jest realizacja badań.

Realizacja badań to ta część procesu badawczego, która sprowadza się w większości przypadków do metodycznego postępowania w celu gromadzenia faktów umożliwiających:

- analizę elementów składowych badanego zjawiska (w przypadku mnogości materiału faktograficznego można wykorzystać metody statystyczne),
- wykrycie reguł mechanizmu przeobrażeń badanego zjawiska.

Przez pojęcie faktu rozumieć należy materiał będący wynikiem spostrzeżeń, obserwacji, próby lub eksperymentu¹². Proponuje się rozróżniać fakty:

- podstawowe – stanowiące materiał pierwotny, uzyskany w wyniku bezpośredniego zaangażowania badacza (np. obserwacje własne lub wyniki badań ankietowych przeprowadzonych samodzielnie),
- wtórne – będące rezultatem bezpośrednich, obcych czynności badawczych, stanowiących materiał wyjściowy do dalszych badań (np. raporty branżowe, dane GUS-u, Eurostatu, itp.).

¹² R. Kolman, *Poradnik dla doktorantów i habilitantów*, TNOiK, Bydgoszcz 2000, s. 85.

Końcowy etap procesu badawczego podjętego na potrzeby pracy promocyjnej to etap **wnioskowania**, na który składają się:

- interpretacja wyników badań - próba syntezy poznawczej,
- wskazanie możliwości wykorzystania przeprowadzonych badań i ich uwarunkowań.

Jest to ta część pracy, która w sposób syntetyczny pozwala dokonać oceny poziomu Twojej wiedzy merytorycznej i umiejętności ich wykorzystania w praktyce.

Z Twojego punktu widzenia istotne jest przygotowanie harmonogramu działań, niezbędnych do przygotowania pracy promocyjnej, co wymaga zorientowania się w strukturze czasu przeznaczanego na poszczególne etapy procesu. Można przyjąć (na podstawie obserwacji i spostrzeżeń), że zazwyczaj:

- ok. 35% czasu zajmuje przygotowanie badań (rozpoznanie problemu badawczego, koncyptowanie),
- ok. 25% czasu zajmuje realizowanie badań podstawowych i sprawdzających,
- ok. 10% czasu należy przeznaczyć na podsumowanie (analizę wyników),
- ok. 30% czasu zajmuje opracowywanie sprawozdania z badań w formie pracy promocyjnej.

5.2. Podstawowe metody, techniki i narzędzia badawcze

Najbardziej ogólną i ważną cechą badań o charakterze naukowym jest **racjonalność**. Racjonalne jest takie badanie, którego cel ustalono, a metody realizacji oparto na aktualnej i adekwatnej do tego celu wiedzy metodycznej. Oznacza to, że badacz zachowujący postawę racjonalną:

- zna kryteria kwalifikowania wyników badań do wiedzy naukowej, czyli jest świadomy cech odróżniających wiedzę naukową od nienaukowej,
- dąży do uzyskiwania wiedzy spełniającej takie kryteria,
- realizuje tematy badawcze metodami uznanymi za właściwe przez specjalistów z dziedziny, w której podjął badanie,
- zna i stosuje zasady redagowania tekstów naukowych.

Racjonalność badania jest też określana jako **metodyczność**, czyli trafność doboru metod i środków do założonych celów badawczych i do warunków ich realizacji, pozwalająca uzyskiwać wiedzę o wymaganych walorach naukowych przy możliwie małych nakładach sił i środków.

W kontekście badań naukowych, pod pojęciem **metody** (gr. *methodos* – droga dojścia, sposób poznania) należy rozumieć zorganizowane, systematyczne, zobiektywizowane i uporządkowane działanie, które ma doprowadzić do osiągnięcia postawionego celu¹³. Z kolei **technika** (procedura) to sposób uzyskiwania danych (za pomocą jakich narzędzi należy rozwiązać problem badawczy?).

Wielość metod badań naukowych skłania do ich klasyfikacji. Metody ekonomiczne można podzielić na metody badania efektywności, skuteczności oraz rozpoznawalności. Innym podejściem jest podział na metody ilościowe i jakościowe. Jeszcze inny podział metod badań naukowych wyróżnia¹⁴:

- metody obserwacyjne,
- metody monograficzne;
- metody badania dokumentów,
- metody analizy indywidualnych przypadków,
- metody statystyczne i ekonometryczne,
- metody heurystyczne,
- metody eksperymentalne,
- metody symulacji komputerowej.

¹³ M. Sławińska, H. Witczak (red.), *Podstawy metodologiczne prac doktorskich w naukach ekonomicznych*, PWE, Warszawa 2008, s.95

¹⁴ Ibidem, s. 100

Na podstawowym etapie badań znaczenie posiada metoda **obserwacji**, która należy do sposobów zbierania danych. Obserwacja naukowa to proces uważnego i celowego spostrzegania, którego rezultatem są tzw. spostrzeżenia naukowe. Obserwacja naukowa musi być planowa, systematyczna, selektywna i ścisła. Przed rozpoczęciem badań opartych na metodach obserwacji trzeba określić ich cele. Stosownie do nich musi być wybrany właściwy przedmiot badań. Obserwacja powinna wiązać się z użyciem właściwej techniki rejestracji danych i z odpowiednim sposobem ich opracowania. Metoda obserwacji jest najczęściej stosowana w badaniach organizacji pracy; szczególnie duże usługi może ona oddać w nauce o zarządzaniu.

Poza obserwacją można wyróżnić sposoby badań oparte na danych księgowości, statystyce gospodarczej i powszechnej, ankietach, doświadczeniach naukowych w ekonomice i w organizacji.

Metoda **eksperymentowania** polega na uzyskiwaniu wiedzy przez dokonywanie takich zabiegów badawczych, jak: próby, doświadczenia lub eksperymenty.

Metoda eksperymentalna różni się zasadniczo od obserwacji. Różnica między nimi polega na stosowaniu w pierwszej z nich czynnej ingerencji w przedmiot badań. Z kolei obserwując nie zmieniamy badanego zjawiska, w każdym razie nie jest to zamiarem prowadzonego badania. Najczęściej eksperyment ma na celu zbadanie wpływu tylko jednego czynnika na inne. W badaniach społecznych eksperymenty przeprowadza się relatywnie rzadko, ponieważ ze względu na różnorodne ich powiązania trudniej jest wyodrębnić eksperymentujące jednostki z całości życia gospodarczego. Ponadto eksperymenty ekonomiczne przeprowadzane w całych jednostkach gospodarczych są bardzo kosztowne. Dlatego na ogół eksperymenty te dotyczą nie całości procesu gospodarowania, ale tylko pewnych, wybranych jego elementów (np. przeprowadza się pewne doświadczenia w odniesieniu do metod organizacji pracy). Warunki naukowego doświadczenia to przede wszystkim konieczność zachowania niezmienności wszystkich innych czynników poza czynnikami podlegającymi badaniom.

Ta metoda jest szczególnie przydatna do sprawdzania hipotez przyczynowych.

Metody dokumentacyjne (metody analizowania dokumentów, metody analizowania źródeł) można określić jako metodę wykorzystywania w badaniach ekonomicznych informacji faktualnych, zgromadzonych wcześniej dla celów praktyki gospodarczej i utrwalonych w odpowiednich dokumentach. Pewna część informacji wykorzystywanych w badaniach naukowych gromadzona jest na zewnątrz przedsiębiorstw (urzędy, GUS itp.). Wykorzystanie informacji dokumentacyjnych pochodzących z obu źródeł jest wykorzystaniem wtórnym.

W badaniach ekonomicznym w/w metoda jest stosowana dość często, w sytuacji gdy badacz nie ma możliwości dokonywania obserwacji bezpośrednich lub bada minione zjawiska ekonomiczne.

Odmianą metody analizowania źródeł jest **metoda statystyki powszechnej**. W tym przypadku badania opiera się na materiałach statystycznych GUS, takich jak: powszechne spisy statystyczne, spisy rolne, badanie budżetów rodzinnych, a także dokumentacji i sprawozdawczości jednostek gospodarczych i administracyjnych. Ta metoda badawcza umożliwia realizację badań o bardzo dużym zasięgu. Jej cechą jest szeroki przedmiot badań i mały zakres zagadnień.

Metody statystyki gospodarczej są najczęściej stosowane w badaniach ekonomicznych. Zastępują one w pewnym stopniu metody eksperymentalne. Zamiast przeprowadzać eksperymenty, badamy rzeczywistość gospodarczą, opierając się na materiałach statystycznych. Na gruncie nauk ekonomicznych wyróżnia się zazwyczaj: analizę struktury, analizę współzależności i analizę dynamiki.

Do gromadzenia materiałów badawczych mogą być stosowane **metody kwestionariuszowe**, na które składają się **metoda ankietowa i metoda wywiadu standaryzowanego**. Wspólnym elementem obu metod jest rodzaj formularza (kwestionariusza), używany do standaryzacji i porządkowania pytań oraz udzielanych na nie odpowiedzi. Istotą metody ankietowej jest uzyskanie odpowiedzi na pytania ułożone według pewnego, logicznie uzasadnionego porządku.

Metoda ankietowa jest jednym z podstawowych sposobów zbierania danych w naukach społecznych. Najczęściej stosuje się tą metodę w celu poznawania poglądów ludzi. Badania za pomocą metody ankietowej polegają na zbieraniu danych na podstawie informacji udzielanych przez osoby uznane za dobrze zorientowane w zagadnieniach stanowiących przedmiot ankiety.

Można wyróżnić następujące rodzaje metody ankietowej: jawną i anonimową, statystyczną i monograficzną, a także osobiste ankietowanie w sposób bezpośredni, za pomocą specjalnie przeszkolonych osób trzecich.

Ankietyzacja osobista ma charakter jawny, może więc budzić obawę co do szczerości odpowiedzi. Ankieta anonimowa nie może wprawdzie budzić wątpliwości, jeśli chodzi o szczerość, może jednak mieć tylko charakter korespondencyjny, co w znacznym stopniu obniża jej wartość. Przykładem metody statystycznej ankietyzacji są spisy rolne lub badania budżetów rodzinnych prowadzone przez GUS. Charakteryzuje je masowość badań. Ankiety monograficzne dotyczą wielu obiektów badawczych, ale problematyka badań jest w nich na ogół dość rozległa. Najczęściej tekst i układ ankiety różnią się w zależności od tematyki badań i od sposobu ankietowania.

Podczas ustalania tekstu ankiety należy pamiętać o tym by pytania:

- były formułowane w sposób jasny, nie budzący wątpliwości u respondentów;
- były ułożone według pewnego merytorycznego i logicznego porządku.

W realizacji badań ankietowych wyróżniamy trzy etapy:

- czynności wstępne i przygotowawcze;
- samo wykonanie badań, czyli zbieranie danych;
- opracowanie wyników i weryfikacja danych.

Podstawowym sposobem postępowania w celu badania cech i zjawisk przez ustalanie różnic występujących między nimi z punktu widzenia miejsca i czasu są **metody opisowe**, występujące w różnych odmianach.

Metody opisowo – analityczne polegają na dokładnym opisie cech i zdarzeń, będących przedmiotem badań w ujęciu statystycznym, dynamicznym lub geograficznym. W tej grupie metod wyróżnia się metodę opisową zwykłą i metodę opisowo porównawczą.

Metody opisowe są niejako wstępnym narzędziem badawczym. Polegają one na wyodrębnieniu określonego zjawiska z dotychczas znanej całości, jego opisaniu, porównania z podobnymi zjawiskami, wyróżnieniu czynników wspólnych i różnicujących. Metody te najczęściej charakteryzują cechy i zdarzenia w sposób ilościowy i jakościowy. Słowny opis przeplata się z informacjami liczbowymi.

Metody opisowe mają za zadanie wierne przedstawienie rzeczywistego obrazu przedmiotu badań. Opisowe porównanie cech i zdarzeń dotyczących przedmiotu badań w tym samym czasie jest przedmiotem metody statystyczno porównawczej. Opis z punktu widzenia czasu ma za zadanie porównanie cech i zdarzeń podlegających zmianom w czasie. Opis z punktu widzenia miejsca obejmuje zmiany zachodzące w niewielkim obszarze, metoda geograficzna zaś posługuje się opisem dużego pod względem obszaru przedmiotu badań. Do metod opisowych można też zaliczyć metodę rejonizacji, polegającą na wyodrębnieniu rejonów o wspólnych cechach rozpoznawczych.

Metody opisowe są powszechnie stosowane w badaniach ekonomicznych, mają też duże znaczenie w praktyce społecznej i gospodarczej. Na przykład dzięki opisowi jednostek gospodarczych działających w podobnych warunkach i uzyskujących krańcowo różne efekty ekonomiczne możemy wykazywać błędy w organizacji i metodach gospodarowania.

Szerokie i wielopłaszczyznowe ujęcie jakiegoś wąskiego przedmiotu badań umożliwia **metoda monograficzna**. Faktycznie jednak w opracowaniach typu monograficznego korzysta się z wielu metod badawczych. Metoda monograficzna jest formą badania statystycznego polegającą na badaniu indywidualnego przykładu, przy czym obok danych liczbowych uwzględnia się również informacje w formie opisowej. Metoda monograficzna polega na szczegółowym, wszechstronnym i wyczerpującym zbadaniu określonego problemu naukowego. Istotną rolę w metodzie tej odgrywa opis. Monografia różni się jednak od zwykłego opisu koncentracją na określonym problemie, wszechstronnością ujęcia oraz analitycznym charakterem. Prawidłowo napisana monografia ujmuje badane zjawiska w ich związku przyczynowo – skutkowym. Z reguły metoda monograficzna jest stosowana w

odniesieniu do pojedynczego przedmiotu badań, a jednocześnie odznacza się szerokim jego ujmowaniem, czyli uwzględnieniem dużego zakresu zagadnień, wskutek czego pozwala na bardziej gruntowną i wnikliwą analizę badanego przykładu, niż byłoby to możliwe w badaniu na większą skalę, obejmującym większą liczbę obiektów.

Analiza jest metodą badawczą zajmującą się opisem cech i zdarzeń oraz interpretacją zbadanej w ten sposób rzeczywistości. Powinno się przy tym tak ujmować badane fakty, ażeby można było później dokładnie je zinterpretować. Właściwie każde badanie naukowe musi posługiwać się metodami analitycznymi, ponieważ celem każdego badania jest poznanie rzeczywistości i jej ocena.

Każda analiza powinna składać się z trzech faz:

- stwierdzenia tego co jest;
- krytyki i oceny zjawiska na tle jego przyczyn i skutków oraz różnego rodzaju zależności między nim a innymi zjawiskami;
- wniosków oraz propozycji najbardziej właściwych zmian.

Stwierdzenie tego, co jest, polega na ogół na liczbowym scharakteryzowaniu badanych cech i zdarzeń. Krytyka stwierdzonego stanu rzeczywistego przedmiotu badań powinna być dokonana z punktu widzenia nadrzędnych celów społecznych i gospodarczych. W propozycjach zmian powinno się brać pod uwagę nadrzędne cele przyjęte w tym względzie. Odmianą tej metody jest **analiza porównawcza**; stosując ją porównujemy uzyskane wyniki badań do przyjętej bazy odniesienia, przy uznawanej za stan wzorcowy. W badaniach ekonomicznych, analiza porównawcza należy do najczęściej stosowanych metod badawczych, ponieważ umożliwia ona wykazanie wszelkich zmian i nieprawidłowości działania oraz odchyień od przyjętych norm.

Inną odmianą analizy jest **analiza przypadku** (ang. *case study*). Polega na analizie i ocenie jednostkowego podmiotu lub zjawiska ekonomicznego. Studium przypadku jest swoistym eksperymentem pozwalającym na przejście całego procesu decyzyjnego. Jego istotą nie jest jednak budowanie wiedzy o rozwiązaniu jednostkowego problemu, ale - poprzez aktywne eksperymentowanie – formułowanie ogólniejszych zasad postępowania.

Wyżej omówione metody badawcze mają charakter **indukcyjny**. Ich istotą jest określenie badanej rzeczywistości w sposób bezpośredni. Ocena rzeczywistości opiera się na badaniu jej zmienności w czasie lub przestrzeni albo na porównaniu jej z faktami przyjętymi za wzorcowe bądź optymalne.

Szczegółowe metody badawcze posługujące się **dedukcyjnym** sposobem rozumowania to przede wszystkim tworzenie modeli i wzorców do oceny istniejącej rzeczywistości. **Metoda modelowa**, podobnie jak metoda statystyczna w pewnym stopniu zastępuje eksperyment. Model niejako imituje eksperyment, ponieważ przez ustalenie zasad działania modelu

likwiduje się wpływ czynników ubocznych i zniekształcających. Przez porównanie modelu z rzeczywistością określa się wpływ różnorodnych czynników na odchylenia od normy.

W praktyce prawie nigdy w badaniach naukowych nie należy ograniczać się do korzystania tylko z jednej metody badawczej. Najczęściej korzystamy z kilku, w różnych kombinacjach, metody te bowiem wzajemnie się uzupełniają.

Do metod badawczych najczęściej stosowanych w pracach magisterskich i dyplomowych z dyscyplin społecznych i ekonomicznych należą: opisowa, statystyczna, analityczna i monograficzna. Pozostałe metody badawcze są stosowane znacznie rzadziej. Natomiast wyniki badań w tego pracach przedstawia się zazwyczaj w układzie tabelarycznym, uzupełnionym formami graficznymi, tj. schematami, mapami, planami itp.

Więcej znajdziesz:

- Blaug M., *Metodologia ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995
- Hajduk Z., *Ogólna metodologia nauk*, Red. Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, 2005
- Khun T.S., *Dwa bieguny : tradycja i nowatorstwo w badaniach naukowych*, PiW, Warszawa , 1985
- Krajewski W., *Prawa nauki: przegląd zagadnień metodologicznych*, KiW, Warszawa, 1982
- Sławińska M., Witczak H.,(red.), *Podstawy metodologiczne prac doktorskich w naukach ekonomicznych*, PWE, Warszawa 2008
- Stachak S., *Wstęp do metodologii nauk ekonomicznych*, KiW, Warszawa 2006

Rozdział VI

Wymogi formalne i edycyjne prac promocyjnych

6.1. Materiały do pracy i ich wykorzystanie

Zebranie i opracowanie materiałów do pracy promocyjnej zajmie Ci najprawdopodobniej najwięcej czasu. Zawsze pojawia się problem, jak dotrzeć do odpowiednich źródeł i opracowań. W rzeczywistości, materiały do pracy można czerpać z różnych źródeł. Rodzaj źródeł wykorzystywanych informacji pozwala zakwalifikować badania prowadzone w ramach pracy promocyjnej jako:

- Badania pierwotne/bezpośrednie (*field research*), w których wykorzystywane są dane zdobyte bezpośrednio przez prowadzącego badania.
- Badania wtórne/gabinetowe (*desk research*) prowadzone w oparciu o źródła informacji pochodzących z innych, już przeprowadzonych badań, lecz przydatnych dla rozważanego problemu po odpowiedniej selekcji i opracowaniu. Dane mogą pochodzić ze źródeł wewnętrznych (np. badanego przedsiębiorstwa) lub zewnętrznych (publikacje ogólnie naukowe, branżowe, fachowe, wydawnictwa statystyczne, opracowania naukowe itd.)

Na etapie poszukiwania tematu pracy promocyjnej, inspiracją mogą być interesujące wykłady, doświadczenia zdobyte w pracy zawodowej (względnie podczas praktyki studenckiej), prasa fachowa czy wreszcie rozmowy i dyskusje z fachowcami na temat naszych obserwacji i przemyśleń. Na dalszym etapie, źródła materiałów do pracy to:

- Obserwacje (dane) specjalnie przeprowadzone lub uzyskane według naukowych metod badania (samodzielnie lub ze źródeł wtórnych).
- Literatura z zakresu tematycznego pracy. Stanowi ona podstawowy warunek napisania poprawnej pracy. Każda bowiem praca powinna stanowić połączenie obcego dorobku myślowego z rezultatami własnych badań i przemyśleń.

Poszukiwania materiałów źródłowych warto zacząć od opracowania listy pojęć podstawowych związanych z tematem. Należy to uczynić poczynając od haseł najbardziej ogólnych, a skończywszy na najbardziej szczegółowych, przy czym przy definiowaniu haseł należy pamiętać o planowanej tematyce poszczególnych rozdziałów pracy. Innymi słowy, musisz sobie uświadomić, czego szukasz. Ułatwienie w identyfikowaniu poszczególnych pojęć mogą stanowić elektroniczne wyszukiwarki biblioteczne. Wynikiem wyszukiwania żądanej frazy towarzyszą bowiem hasła pokrewne.

Przygotuj sobie także adresy bibliotek, które prędkiej czy później odwiedzisz. Weź pod uwagę nie tylko ich lokalizację wobec twego miejsca zamieszkania lub studiowania, ale także funkcjonowanie katalogów on-line oraz wielkość i rodzaj ich księgozbioru. Poszukiwania zacznij od biblioteki rodzimej uczelni. Oprócz tradycyjnego zasobu bibliotecznego w postaci wydawnictw zwartych i czasopiśmienniczych, w bibliotece ZPSB uzyskasz dostęp do obszernych, elektronicznych baz danych, zawierających wiele informacji i danych o charakterze empirycznym.

Zidentyfikuj także biblioteki internetowe, które – najczęściej za opłatą – oferują dostęp do książek i artykułów lub ich fragmentów.

Poszukiwania materiałów źródłowych w literaturze trzeba zacząć od opracowań ogólnych (podręczniki, monografie) z dyscypliny obejmującej dany temat. Do tzw. wydawnictw zwartych, oprócz wymienionych typów książek, należą także materiały konferencyjne i niepublikowane prace doktorskie i habilitacyjne (w każdej bibliotece znajduje się baza z wykazem takich prac). Kolejny szczebel poszukiwań literatury to wydawnictwa ciągłe. Należą do nich:

- Prace naukowe (zeszyty naukowe) – wydawane przez uczelnie.
- Periodyki – dzienniki i specjalistyczne czasopisma (tygodniki, miesięczniki, kwartalniki, itp.). Zamieszczane w nich informacje mogą być bardzo pomocne przy pisaniu pracy promocyjnej.

Informacje o problematyce w nich poruszanej można znaleźć w *Bibliografii Zawartości Czasopism* Biblioteki Narodowej. Listę najlepszych czasopism naukowych znaleźć można m.in. na stronie Komitetu Badań Naukowych – <http://www.kbn.gov.pl> lub na stronie filadelfijskiego Instytutu Informacji Naukowej (ISI) – <http://www.isinet.com/journals/>. Można skorzystać także z Elektronicznej Biblioteki EBIB, Katalogu Rozproszonego Bibliotek Polskich (KaRo) i innych bibliotek cyfrowych (np. Polskiej Biblioteki Internetowej).

Pisząc pracę, niejednokrotnie będziesz zmuszony korzystać z materiałów zgromadzonych poza bibliotekami. Należą do nich raporty i opracowania instytucji naukowych zajmujących się daną problematyką i prowadzących badania, których wyniki nierzadko są publikowane w wersji elektronicznej (np. Centrum Badania Opinii Społecznej, Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych, itp.). Nieocenionym źródłem danych są statystyki Głównego Urzędu Statystycznego i oraz europejskiego urzędu statystycznego Eurostat.

Wykorzystywana literatura przedmiotu i inne materiały źródłowe muszą być dobrze dobrane (wartościowe i aktualne) i dostosowane do tematu i celu pracy. Jednym z kryteriów oceny pracy promocyjnej jest bowiem umiejętność posługiwania się źródłami piśmienniczymi jako argumentem. Wykorzystywanie literatury przedmiotu dowodzimy przez powoływanie się na nią w przypisach. **Przypis** to komentarz autora lub informacje dotyczące źródła

wykorzystanego w tekście pracy, umieszczony zwykle na dole strony¹⁵, na końcu pracy lub bezpośrednio w tekście pracy w nawiasach.

Najczęściej używa się następujące rodzaje przypisów:

- Przypis źródłowy zwykły – wskazuje, skąd pochodzi informacja przytoczona w tekście pracy.
- Przypis źródłowy rozszerzony – obok ukazania źródła, zawiera informację, że podobny pogląd spotkać można u innych autorów. Wymienia się wówczas tych autorów i tytuły ich prac, nazwę wydawnictwa, miejsce i rok wydania, a także stronę, na której się znajdują.
- Przypis polemiczny – gdy autor pracy wyrażania odmienną opinię.
- Przypis dygresyjny – zawiera uwagi autora, jakie nasuwają się mu podczas pisania pracy, które wykraczają poza główny tok wywodów, a wydają się mu warte utrwalenia.
- Przypis odsyłający – odnosi się do układu pracy (przykładowo: szerzej omówiono zagadnienie w rozdz. II).

Jak prawidłowo sporządzać przypisy? Jak już napisano, praca promocyjna jest połączeniem cudzego dorobku myślowego zawartego w literaturze przedmiotu z własnymi badaniami i przemyśleniami. Zasady włączania cudzego dorobku myślowego i empirycznego reguluje prawo. Ilekroć korzystamy z obcego dorobku naukowego, trzeba się na niego powołać. Jeśli tego nie czynimy, popełniamy plagiat¹⁶.

Wykorzystanie literatury lub innych materiałów źródłowych w pracy promocyjnej może mieć charakter cytowania (przycyżanie w sposób bezpośredni) lub przybrać formę parafrazy¹⁷. Cytowanie (dosłowne przycyżanie fragmentu innych prac, podane w cudzysłowie) jest wskazane gdy:

- nie można własnymi słowami przekazać cudzych myśli bez ryzyka zmiany ich sensu;
- jakaś myśl (definicja) wyrażona została przez cytowanego w sposób wyjątkowo precyzyjny lub powszechnie uznany;
- chcemy polemizować z cudzym poglądem – wówczas trzeba go przytoczyć dosłownie, aby nie wypaczyć myśli cytowanego autora.

We wszystkich innych przypadkach cytowanie dosłowne jest zbędne i traktowane jako błąd; wskazane jest natomiast streszczenie i parafrazowanie wykorzystywanych materiałów.

¹⁵ Najbardziej preferowany styl sporządzania przypisów. Numeracja ciągła dla całej pracy lub poszczególnych rozdziałów.

¹⁶ Plagiat to celowe przejęcie do własnego utworu idei, formy (wewnętrznej lub zewnętrznej) fragmentu lub całości cudzego utworu bez podania źródła – więcej na ten temat w rozdziale 3.2.

¹⁷ Parafraza to swobodna przeróbka tekstu lub tłumaczenia, która rozwija i modyfikuje treść oryginału, zachowując jednak jego zasadniczy sens.

Przykłady konstrukcji przypisów w tekście pracy

1. I. Kirzner, *Konkurencja i przedsiębiorczość*, Fijorr Publishing, Chicago-Warszawa, 2010 s.49.
2. *Ibidem*, s.21.
3. W.M. Grudzewski, A.K. Koźmiński, *Teoria i praktyka kierowania w początkach XXI wieku*, „Organizacja i kierowanie” nr 3, 2008, s. 5.
4. K. Drela, *Emigracja w XXI wieku – migracje pracowników*, w: E. Skrzypek, A. Sokół (red.), *Zarządzanie kapitałem ludzkim w gospodarce opartej na wiedzy*, Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa 2009, s. 69
5. J. Penc, *Wprowadzanie zmian w przedsiębiorstwie*, „Przegląd Organizacji” nr 4, 2009, s.20.
6. A. Sajkiewicz (red.), *Kompetencje menedżerów w organizacji uczącej się*, Wyd. Difin, Warszawa 2008, s. 78.
7. Należy przy tym pamiętać, iż zmiany o charakterze strategicznym rzadko przybierają formę sukcesywnie po sobie następujących etapów analizy, wyboru i działania. Powodują to ciągłe, a także często nie całkiem jasne, przemiany zachodzące po stronie bodźców ekonomicznych, społecznych i politycznych oddziaływujących na firmę. Wprowadzanie zmian wymaga zatem ciągłych ocen, analiz oraz wielu decyzji podejmowanych wciąż na nowo. (Zob.: Armstrong M., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, wyd. IV, Oficyna Wolters Kluwer Business, Kraków 2007, s.101-102).
8. K. Kamionka, *Mądra integracja, jako sposób na kształtowanie kultury organizacyjnej*, <http://www.kadry.nf.pl>, z dn. 23.03.2010
9. A. Sajkiewicz (red.), *Kompetencje menedżerów*, op. cit. s. 52.
10. R. Warząła, *Znaczenie inwestycji bezpośrednich w Polsce*, w: E. Skrzypek, A. Sokół, *Zarządzanie kapitałem ludzkim w gospodarce opartej na wiedzy*, Instytut Wiedzy i Innowacji, Warszawa 2009, s. 74-78.

Z przytoczonych wyżej przykładów przypisów wynikają pewne zasady ich stosowania. Przykład nr 1 wskazuje, że kiedy cytujemy dane źródło po raz pierwszy, to podajemy pełną notkę bibliograficzną, tzn. pierwszą literę imienia, nazwisko autora, tytuł pracy, nazwę wydawnictwa, miejsce i rok wydania oraz stronę, na której znajduje się przytoczony przez nas tekst. Przykład nr 2 wskazuje, że jeśli powołujemy się ponownie na pracę przytoczoną bezpośrednio wcześniej, wystarczy posłużyć się słowami „jak wyżej”, „tamże” lub „ibidem”, podając naturalnie stronę. Przykład 9 dotyczy sytuacji, gdy powołujemy się ponownie na źródło wcześniej cytowane. Nie trzeba wówczas ponownie sporządzać całej notki bibliograficznej. Wystarczy pierwsza litera imienia, nazwisko autora, początek tytułu pracy, trzy kropki, przecinek i wyrażenie „wyd. cyt” lub „op.cit” – wydanie cytowane. Zwróć uwagę na przypisy odnoszące się do artykułów (przypis 3 i 5) oraz prac zbiorowych, dla których podajemy nazwisko redaktora (przypis 6 i 10). W przypadku źródeł internetowych, podajemy nazwisko autora (jeśli jest znany) i tytuł opracowania, adres strony internetowej i datę dostępu do źródła (przypis 10).

Przypis należy zaczynać wielką literą, kończyć kropką. Stosować numerację ciągłą przypisów w obrębie całej pracy lub w obrębie rozdziałów. Ważne jest, aby sporządzając przypisy stosować zasadę konsekwencji. Oznacza to, że raz przyjęta nomenklatura (ibidem lub tamże) i schemat zapisu (np. tytuły prac, nazwy czasopism) powinny być stosowane konsekwentnie w odniesieniu do wszystkich przypisów w pracy.

6.2. Redagowanie i edycja pracy dyplomowej

Wszyscy wiedzą, że „liczy się wnętrze”...

Ciekawe, dlaczego ci sami „wszyscy” jednak zwracają uwagę na wygląd?! I dlaczego ciągle aktualne jest powiedzenie: Jak cię widzą, tak cię piszą?

Trzeba uczciwie stwierdzić: oprócz treści pracy, jej forma i styl także mają znaczenie. Są świadectwem umiejętności autora pracy w zakresie komunikowania ważnych treści czytelnikom: od użytego stylu języka i formy materiałów uzupełniających (prezentacji graficznych w tekście pracy) zależy to, jak skutecznie uda się przekazać koncepcję i wyniki badań.

Praca promocyjna wieńcząca naukę w wyższej uczelni powinna być napisana językiem naukowym, a forma tekstu powinna być bezosobowa: „zrobiono”, „obliczono”, „zaprojektowano”. Należy pisać zwięźle, precyzyjnie, obrazowo. Prostotę języka należy powiązać z wymogiem posługiwania się określeń fachowych. Trzeba jednak unikać wyrazów niezrozumiałych. Należy też unikać wyrazów obcych, jeżeli można się posłużyć polskimi. Skróty nazw i terminów można stosować, jeśli wcześniej pojawiło się ich rozwinięcie.

Nową sekwencję tekstu rozpoczynamy – według zasad polskiej pisowni – od akapitu. Akapit stanowi zazwyczaj osobny etap refleksji, na który powinny składać się: informacja początkowa (teza wyjściowa), wypowiedź rozwijająca oraz podsumowanie. Akapit zwykle rozpoczyna się od wcięcia tekstu (opcja gotowa w funkcjach formatowania w edytorze Word). Jeśli wolisz stosować system anglosaski do oddzielania jednej myśli od drugiej, tzn. przerwy w tekście (np. poprzez naciśnięcie klawisza „Enter”) – stosuj go konsekwentnie w całej pracy. Jednak bardziej profesjonalnym zabiegiem jest stosowanie opcji interlinii oddzielającej kolejne akapity (funkcja wstaw odstęp przed / po akapicie).

Tekst pracy powinien być zredagowany w sposób klarowny. Niezbędnych, z punktu widzenia jasności przekazu, wyróżnień dokonuje się dzięki użyciu:

- podkreślenia,
- *kursywy* (zazwyczaj w stosunku do wyrazów obcojęzycznych; także do zwrotów, cytatów – wówczas rezygnuje się z użycia znaku cudzysłowu),
- WERSALIKÓW (wielkie litery) – często znajdują zastosowanie w pisaniu tytułów rozdziałów,
- **pogrubienia** (tzw. wyboldowania) – stosowane dla wyróżnienia definicji, twierdzeń, ważnych sformułowań.

Wybrane formy wyróżnień, należy stosować konsekwentnie w całej pracy. Podobnie, należy dokonać wyboru formy stosowanych w całej pracy wyliczeń (np. cyfry arabskie, rzymskie, litery małe itd.).

Nie jesteśmy w stanie precyzyjnie określić docelowych rozmiarów prac promocyjnych. Główną zasadą jest tutaj tworzenie pracy stosownie do potrzeb – pamiętaj jednak, że Twoim celem jest zrealizowanie określonej koncepcji pracy, a nie napisanie określonej liczby stron. Ewentualne wysiłki związane z powiększaniem lub pomniejszaniem czcionki czy zmianą wielkości interlinii lub marginesów to tylko strata czasu. Ponieważ jednak bardzo często dyplomanci zadają pytanie o oczekiwania promotora co do rozmiarów pracy, poniżej sugerujemy orientacyjne wielkości. I tak, **objętość pracy powinna się mieścić w granicach:**

- do 30 stron dla prac dyplomowych,
- 30-50 stron, w przypadku prac licencjackich i inżynierskich,
- 50-70 stron dla prac magisterskich,
- 60-100 stron dla prac MBA.

Typowy **układ pracy** promocyjnej został opisany w podrozdziale 2.3. Należy jednak pamiętać, że struktura pracy (poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów) jest konsekwencją przyjęcia konkretnej metody rozwiązania danego problemu badawczego. Poniżej przedstawiono uwagi związane z redakcją i edycją poszczególnych elementów pracy promocyjnej. Pamiętajmy, że kolejność stron w pracy uwzględnia:

- stronę tytułową;
- spis treści;
- streszczenie w j. angielskim;
- wstęp;
- część zasadniczą pracy (rozdziały);
- zakończenie;
- wykaz literatury według alfabetycznego porządku autorów i chronologii (w przypadku kilku pozycji jednego autora);
- wykaz rysunków/schematów;
- wykaz tabel;
- aneks/załączniki.

I. **Spis treści**

- Jest równoznaczny z planem pracy i obejmuje: wstęp, część zasadniczą pracy, zakończenie, wykaz literatury i załączniki.
- Tytuły poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów poprzedzone są numerami arabskimi.
- Rozdział nie może nosić tytułu całej pracy, gdyż nasuwa się pytanie- po co są inne rozdziały;
- W jednym rozdziale nie może znajdować się tylko jeden podrozdział, gdyż oznacza to, że treść rozdziału równa się treści podrozdziału.
- Numer strony, na której rozpoczyna się dana część pracy powinien być umieszczony w spisie treści, w formacie arabskim, równo z prawym marginesem strony.

- Tytuł rozdziału powinien być napisany wielkimi literami (wersalikami) i rozpoczynać się od lewego marginesu strony. Tytuł podrozdziału powinien być umieszczony w odległości 3 spacji od tytułu rozdziału i napisany wielkimi oraz małymi literami.
 - Rozdziały i podrozdziały są numerowane za pomocą cyfr arabskich, w systemie dziesiętnym np. trzeci podrozdział drugiego podrozdziału rozdziału trzeciego będzie numerowany jako: 3.2.3.
- II. Summary (1-2 strony)** - streszczenie w j. angielskim. Streszczenie powinno zawierać krótkie omówienie najważniejszych tez będących przedmiotem pracy, zastosowanych w niej metod badawczych oraz uzyskanych rezultatów.
- III. Wstęp (1-4 strony)** powinien zawierać:
- uzasadnienie wyboru tematu pracy,
 - prezentację i uzasadnienie głównych celów pracy, z uwzględnieniem:
 - celów poznawczych i kształcących lub naukowych,
 - możliwości wykorzystania pracy z ewentualnym wskazaniem odbiorców,
 - prezentację głównych zagadnień będących przedmiotem opracowania (tezy),
 - przedstawienie założeń metodologicznych, zastosowanych w pracy,
 - uzasadnienie konstrukcji (planu) pracy- krótki opis zawartości poszczególnych rozdziałów,
 - ogólną charakterystykę wykorzystywanych źródeł i literatury.
- IV. Część zasadnicza pracy**
- Powinna składać się z co najmniej 3 rozdziałów, stanowiących logiczną całość. Np.: rozdział 1 powinien mieć charakter wprowadzający, rozdział 2 powinien mieć charakter analityczno-interpretacyjny, rozdział 3 powinien mieć charakter weryfikacyjno-dowodowy. W pracy inżynierskiej powinien być określony sposób praktycznego wykorzystania zastosowanych metod i narzędzi.
 - Każdy nowy rozdział powinien zaczynać się na nowej stronie, a jego tytuł powinien być napisany dużymi literami.
 - Poszczególne rozdziały powinny być ze sobą powiązane merytorycznie.
- V. Zakończenie (3-4 strony)** powinno zawierać wnioski wynikające z pracy i obejmować:
- Podsumowanie pracy.
 - Ocenę zebranych informacji.
 - Ocenę stopnia realizacji ustalonych celów.
 - Ocenę przydatności zrealizowanej pracy w praktyce (tzw. walory aplikacyjne).

VI. Załączniki

- Zalicza się do nich materiały, których zamieszczenie w tekście mogłoby spowodować pogorszenie przejrzystości pracy (wykresy, tabele, akty prawne, wyciągi z dzienników, kopie kwestionariuszy, wzory ankiet, rysunki itp.).
- Podstawowym celem załączników jest zachowanie ciągłości tekstu i nie przerywanie toku wywodu dodatkowymi materiałami.
- Każdy załącznik powinien rozpoczynać się na nowej stronie. Strony załączników podlegają ogólnym zasadom numeracji pracy.
- Załączniki powinny być zamieszczone w kolejności zgodnej z kolejnością rozdziałów, na końcu pracy.
- Umieszczone w pracy załączniki powinny posiadać odrębne spisy umieszczone za spisem treści (Spis załączników).
- W spisie załączników powinien być zamieszczony numer i tytuł danego załącznika.

VII. Literatura i przypisy

- Biblio- i netografia powinna zawierać pozycje wykorzystane do napisania pracy.
- Literatura powinna stanowić przegląd najnowszych źródeł.
- Pozycje cytowane w pracy powinny znaleźć się w spisie literatury uporządkowane alfabetycznie według nazwisk autorów. Jeśli jest kilka prac tego samego autora, poszczególne pozycje powinny być uporządkowane wg roku wydania.
- Każda pozycja literatury powinna być zapisana w nowym wierszu.

Wymogi formalno – techniczne redakcji pracy

- Stosowana czcionka tekstu właściwego to Times New Roman, wielkość – 12 p.
- Należy dobrać odpowiednio wielkość i wyróżnienie (pogrubienie) czcionki stosowanej do tytułu rozdziału/podrozdziału, przypisu, w opisie tabeli lub wykresu, i stosować konsekwentnie w całej pracy.
- Interlinia (odstęp między wierszami tekstu) powinna wynosić 1,5.
- Marginesy: lewy powinien wynosić 3,5- 4 cm, margines prawy 1-1,5 cm oraz margines górny i dolny po 2-2,5 cm.
- Numeracja stron od dołu, wyrównanie do środka.
- Tekst powinien być wyjustowany (dwustronnie wyrównany).
- Strona tytułowa musi być zgodna z załączonym wzorem (pełna nazwa Uczelni, nazwa wydziału, nazwa kierunku studiów, ew. nazwa specjalności, nazwa dyplomu (np. projekt końcowy, praca inżynierska, praca magisterska itp.), imię i nazwisko autora, numer albumu, tytuł pracy, nazwisko promotora, miejscowość i rok przygotowania pracy).

Dodatkowe wymogi

- Każdy student w chwili złożenia pracy promocyjnej musi podpisać oświadczenie (wzór przedstawiono w pkt. 3.2.) potwierdzające samodzielność jej napisania.
- Obowiązkiem studenta jest złożenie do Dziekanatu lub Biura Studiów Podyplomowych i MBA, minimum dwa tygodnie przed obroną, trzech egzemplarzy swojej pracy promocyjnej oraz płyty CD z elektronicznym zapisem pracy (jeden egzemplarz dwustronnie wydrukowany, oprawiony w przezroczystą płasko zgrzewaną okładkę i podpisany przez promotora).
- Prace poddawane są kontroli antyplagiatowej zgodnie z Zarządzeniem Rektora ZPSB w sprawie procedury antyplagiatowej oraz wykorzystania systemu Plagiat.pl
- Dziekanat/Biuro przekazuje jeden egzemplarz pracy (wraz z drukiem recenzji) wyznaczonemu przez dziekana recenzentowi, drugi egzemplarz promotorowi, zaś trzeci egzemplarz archiwalny (dwustronnie wydrukowany w miękkiej oprawie) podpisany przez promotora, pozostaje w aktach studenta.

Wzór strony tytułowej pracy

WYDZIAŁ NAUK SPOŁECZNYCH
Kierunek ZARZĄDZANIE

Anna Kowalska

Nr albumu

**PROJEKT PROGRAMU LOJALNOŚCIOWEGO DLA PRACOWNIKÓW
DZIAŁU SPRZEDAŻY W FIMIE WZLOT S.A.**

Projekt końcowy napisany na specjalności

Zarządzanie zasobami ludzkimi

pod kierunkiem

Prof. zw. Jana Wielkiego

Szczecin 2010

6.3. Elementy graficzne w tekście pracy

Poszczególne przedstawienia graficzne, takie jak: tabele, wykresy, diagramy, schematy, rysunki i fotografie, stanowią ważny element pracy. Urozmaicają treść, pełniąc wobec niej służebną rolę: ich zadanie to jasne przedstawienie wyników badań. Mogą znajdować się w tekście pracy lub w aneksie¹⁸. Dobrze opracowana prezentacja graficzna, będąca efektem rzetelnej analizy, stanowi cenną wartość. Należy jednak zachować umiar w stosowaniu poszczególnych elementów graficznych; trzeba uważać, aby treść nie została zdominowana przez „ozdobniki” w formie tabel lub rysunków. Poniżej zostaną przedstawione podstawowe cechy i wymogi związane z poszczególnymi prezentacjami.

Najczęstszą i najprostszą formą prezentowania wyników badań są **tabele**. Tabele oznaczają zestawienie danych (o charakterze cyfrowym, cyfrowo-słownym, słownym), uszeregowanych w odpowiednie rubryki. Wyróżnia się dwa rodzaje tabel¹⁹:

- **Tabele porządkowe** (zbiorcze) – służą do uporządkowania zbioru wyników badań, w formie prostego odwzorowania w postaci graficznej sumy uzyskanych danych.
- **Tabele poglądowe** – służą do prezentacji określonych prawidłowości lub powiązań w zbiorze wyników badań. W tym przypadku mamy do czynienia z określoną formą analizy treści.

Użycie tabeli jako narzędzia prezentacji danych i wyników wymaga spełnienia określonych warunków:

- Nad tabelą powinien być umieszczony numer danej tabeli. Możliwa jest numeracja dla całej pracy lub w zamknięta w obrębie poszczególnych rozdziałów (wówczas numeracja tabel powinna wskazywać rozdział, w jakim dana tabela została umieszczona, np. Tab. 1.2.; Tab. 4.3.).
- Numerowi tabeli powinien towarzyszyć opis, tj. tytuł tabeli (nie powinien być zakończony kropką).
- Pod tabelą (oraz ewentualnymi przypisami do tabeli, jeśli były konieczne dodatkowe objaśnienia do tekstu tabeli, użytych skrótów, itp.) należy każdorazowo podać źródło danych w niej zawartych.
- Raz przyjęty schemat budowy tabeli powinien być konsekwentnie powtarzany w całej pracy.
- Każda tabela (informacje w niej zawarte) musi być przywołana w tekście pracy. Należy ją umieszczać jak najbliżej miejsca wzmiankowania.

¹⁸ Jeżeli przedstawienia graficzne umieścisz w tekście pracy, a nie w aneksie umieszczonym na końcu pracy, pamiętaj o zamieszczeniu ich spisu po bibliografii, ale przed aneksem.

¹⁹ R. Zenderowski, *Technika pisania ...op.cit.*, s.51

Przykłady tabel:

Tab. 1.1. Płace minimalne w Polsce na tle wybranych krajów

Państwo	Wys. płac w euro			Wys. płac w walucie krajowej			Wys. płac wg parytetu siły nabywczej (PPS)			%pracowników otrzymujących płace min. w 2004 r.
	2003	2004	2005	2003	2004	2005	2003	2004	2005	
Belgia	1163	1186	1210	1163	1186	1210	1164	1187	1211	:
Czechy	199	207	235	6200	6700	7185	406	439	470	2,0
Estonia	138	159	172	2160	2480	2690	265	320	330	5,7
Grecja	605	605	668	605	605	668	774	821	855	:
Hiszpania	526	537	599	526	537	599	612	667	696	0,8
Francja	1154	1173	1197	1154	1173	1197	1151	1170	1194	15,6
Irlandia	1073	1073	1183	1073	1073	1183	929	929	1024	3,1
Łotwa	116	121	116	70	80	80	247	281	283	:
Litwa	125	125	145	430	430	500	281	283	327	12,1
Luksemburg	1369	1403	1467	1369	1403	1467	1207	1237	1293	18,0
Węgry	212	189	232	50	53	57	364	398	415	8,0
Malta	534	542	557	222	233	241	781	774	848	1,5
Holandia	1249	1265	1265	1249	1265	1265	1187	1202	1202	2,1
Polska	201	177	205	800	824	849	387	364	410	4,5
Portugalia	416	426	437	416	426	437	554	663	582	5,5
Słowenia	451	471	490	104	111	118	620	625	703	2,0
Słowacja	133	148	167	5570	6080	6500	294	304	343	1,9
Wielka Bryt.	1106	1083	1197	710	761	832	1012	1084	1186	1,4
Bułgaria	56	61	77	110	120	150	170	186	232	:
Rumunia	73	69	72	2500	2800	2800	195	219	219	12,0
Turcja	189	240	240	306	423	489	375	519	599	:
Stany Zjedn.	877	727	666	893	893	893	798	797	798	1,4

Źródło: Eurostat (2005), *Statistic in Focus – Population and Social Conditions 7/2005*, s.12

Tab. 2. Podstawowe elementy marketingu personalnego

Kluczowe elementy	Marketing personalny
Jaki rynek obejmują działania firmy?	Skierowany na rynek pracy - zewnętrzny i wewnętrzny
Czego dotyczy?	Dotyczy oferty pracodawców, rozumianej jako właściwości miejsca pracy
Do kogo jest skierowany?	Obecni pracownicy i potencjalni pracownicy
Co oferuje klientom?	Wynagrodzenie i warunki zatrudnienia
Jak można zbadać oczekiwania w stosunku do działań firmy?	Badania potrzeb i opinii pracowników Badania preferencji potencjalnych pracowników
Co jest ważne w działaniach marketingowych? Jaki jest miernik efektywności działań marketingowych?	Wizerunek pracodawcy Postrzeganie firmy jako dobrego pracodawcy
Co się dzieje po wykonaniu działań marketingowych (po sprzedaży/przyciągnięciu pracownika do firmy)?	Wprowadzenie na stanowisko, wdrożenie do pracy i doskonalenie wiedzy i umiejętności pracownika

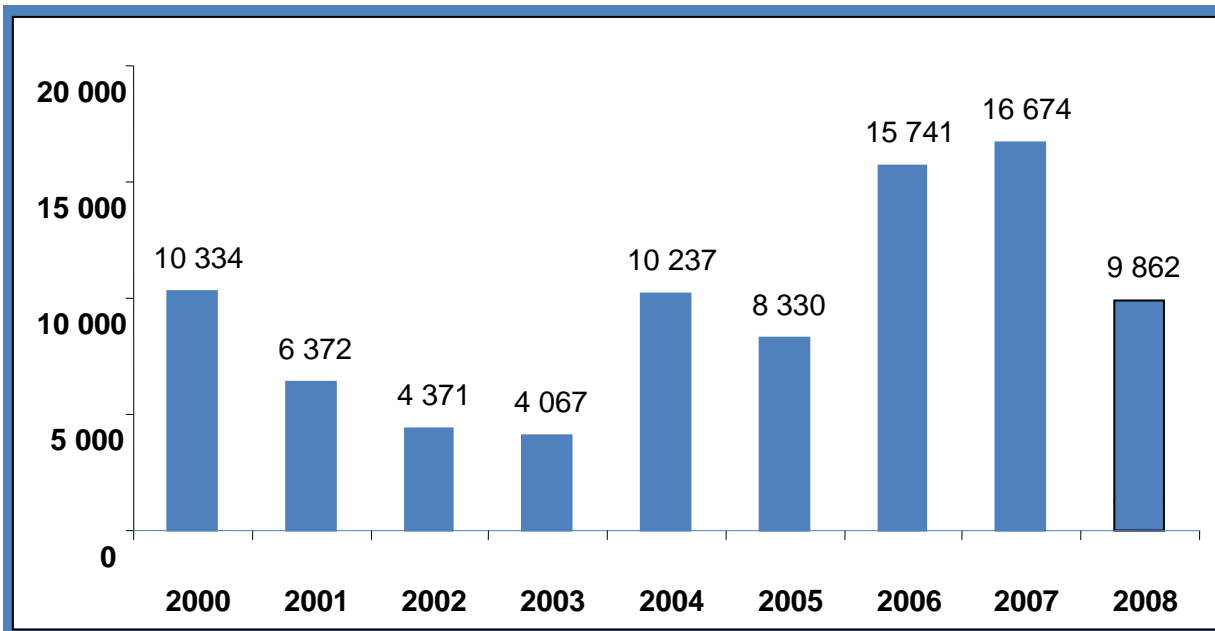
Źródło: M. Rapacka-Wojdat, *Nadszedł czas na marketing personalny*

www.kadryonline.pl/zarządzanie_personelem.php?go=hr62#artykul, z dn. 20.12.07

Wykres to graficzna ilustracja zależności między dowolnymi wielkościami. Ma do spełnienia w zasadzie tę samą funkcję, co tabela statystyczna, jednak przedstawia właściwości danego zjawiska w sposób bardziej zwięzły, a przez to mniej dokładny. Główną zaletą wykresu jest przejrzystość prezentacji. W przypadku wykresów obowiązują te same wymogi formalne, jak to ma miejsce w przypadku tabel (numeracja, tytuł, źródło, stosowane skróty i ich wyjaśnienie w przypisie pod wykresem, przywołanie w tekście, itp.). Podobne cechy i zasady dotyczą **rysunków** i **schematów**, które mogą mieć charakter poglądowy lub wymiarowy.

Przykłady wykresów:

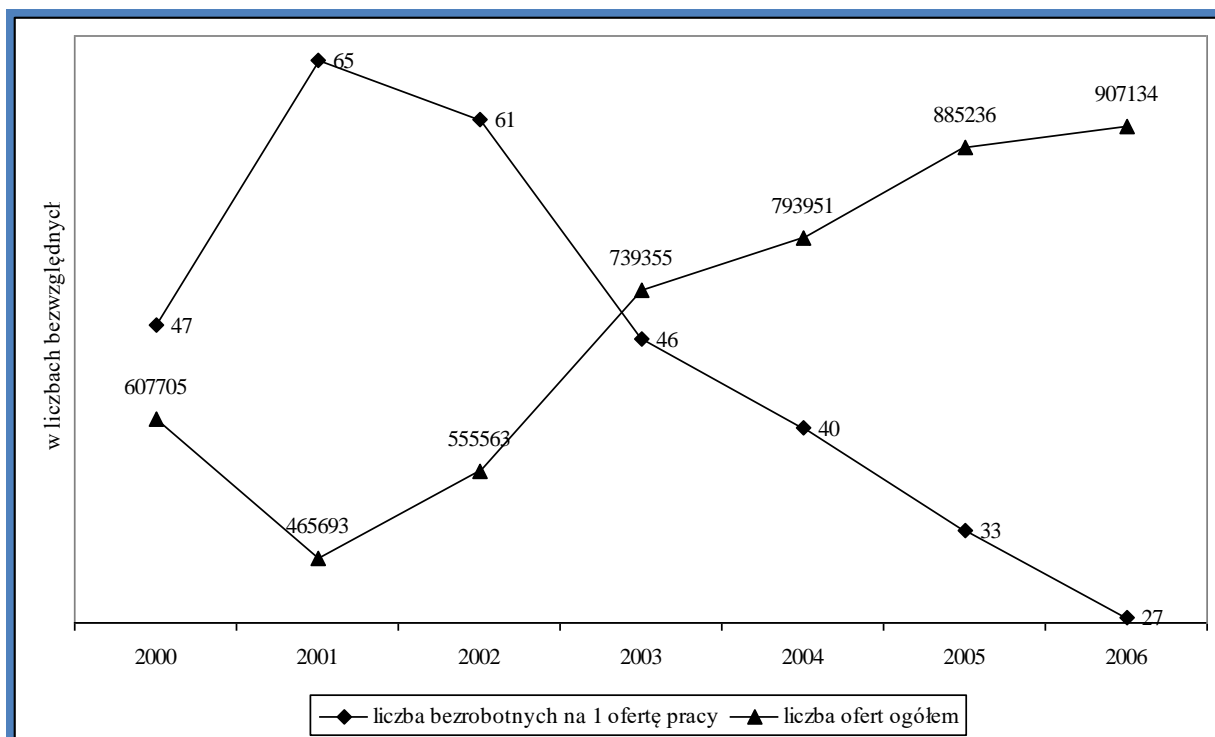
Wykres 2.3. Napływ inwestycji zagranicznych do Polski w latach 2000-2008* (w mln EUR)

* dane za miesiące I-IX

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP, www.nbp.pl z dn. 23.01.2009 r.

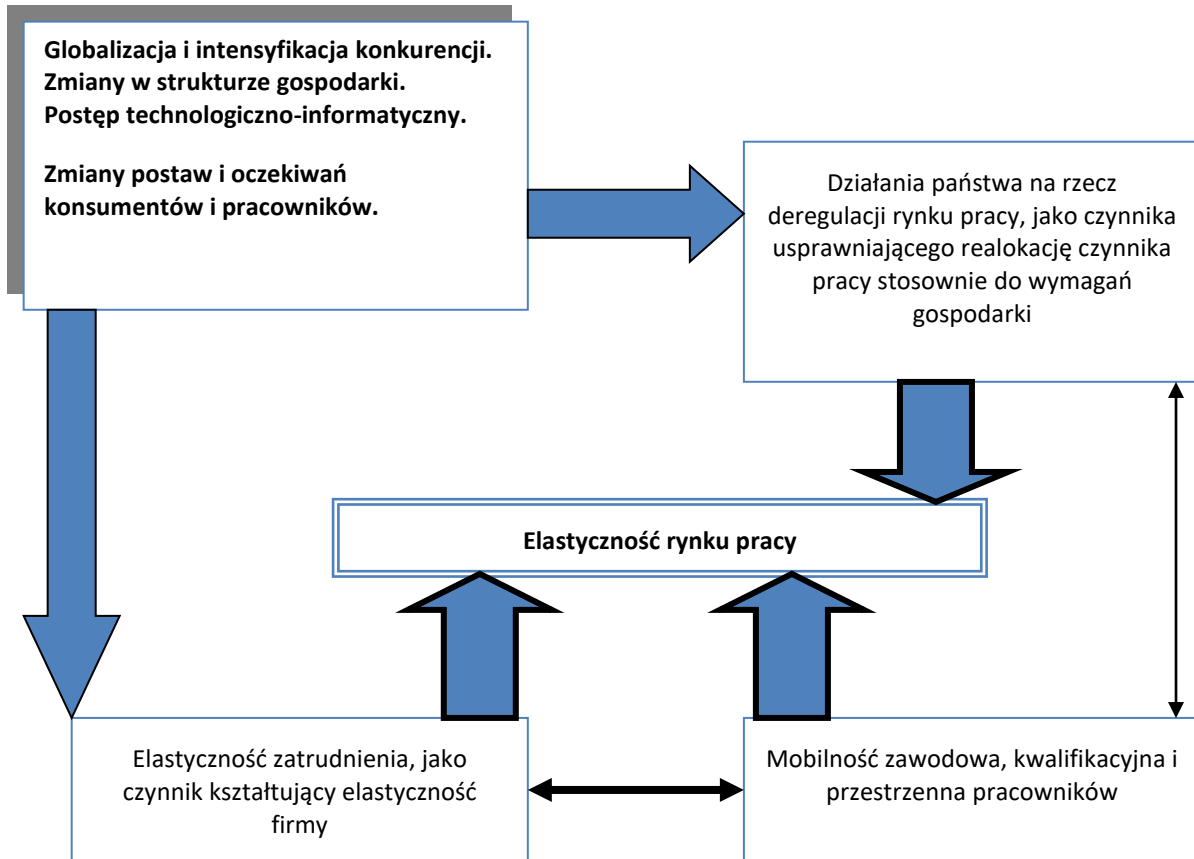
Wykres 5. Oferty pracy oraz liczba bezrobotnych przypadających na 1 ofertę pracy w latach 2000-2006

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w rocznikach statystycznych GUS

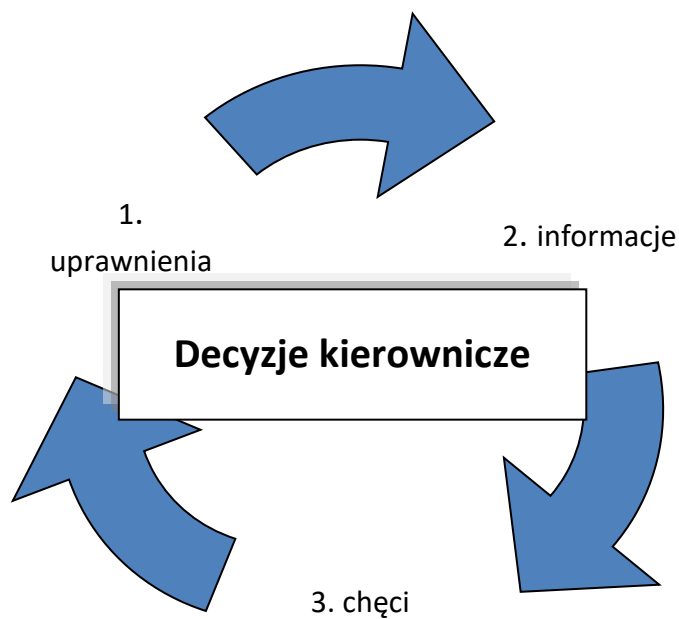
Przykłady rysunków:

Rysunek 1. Procesy kształtujące elastyczność rynku pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie literatury przedmiotu

Rysunek 3.1. Elementy konieczne do podejmowania decyzji menedżerskich

Źródło: J.M. Gibson, J.H. Ivancevich, P. Donnelly, *Organizations: behavior, structure, processes*, Irwin, 1994, s. 98.